

Головний редактор:
Тамара Вилегжаніна

Редакційна колегія:
Л. Бейліс, заст. головного редактора, канд. іст. наук; В. Бабич, канд. іст. наук;
С. Басенко; Л. Дубровіна, д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України; Ю. Ворона (секретар); В. Загуменна, канд. пед. наук;
В. Ільганаєва, д-р іст. наук; Т. Ківшар, д-р іст. наук; С. Кулешов, д-р іст. наук;
Н. Кушнарченко, д-р пед. наук; В. Пашкова, канд. пед. наук; Л. Петрова, д-р пед. наук;
Н. Розколупа; З. Савіна; В. Скарнь, канд. пед. наук; М. Слободяник, д-р іст. наук, чл.-кор. Міжнародної академії інформатизації; І. Цуріна; А. Чачко, д-р пед. наук, дійсний член Міжнародної академії інформатизації; Г. Швецова-Водка, д-р іст. наук; І. Шевченко, канд. пед. наук.

Комп'ютерний набір:
Леонід Бейліс, Юрій Ворона

Редактори: Світлана Басенко,
Наталія Маслова-Зоріна

Художник: Роман Чудновський

Верстка: Вікторія Пасічна

Фото для обкладинки:
Роман Чудновський

Схвалено до друку вченою радою НПБУ
протокол № 3 від 28.05.10

Журнал заснований
Національною парламентською
бібліотекою України

Регістраційний № KB 3254

Посилання на видання обов'язкові.
За зміст рекламних оголошень редакція
відповідальності не несе. Редакція залишає за
собою право літературного редагування і скоро-
чення статей. Редакція може опублікувати
матеріали, не поділяючи точку зору автора.

Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції:
01001, м. Київ-1, вул. Грушевського, 1
Тел.: (044) 278-84-21
Факс: (044) 278-85-12
E-mail: planeta@nplu.org

© Державний заклад
"Національна парламентська
бібліотека України", 2010

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2 866 від 31.05.07

Підписано до друку 31.05.2010.
Формат 60x84/8. Папір офсет.
Друк офсетний. Обл.-друк. арк. 10,21

Наклад 1590 прим. Зам. 54
Віддруковано в ДЗ "Нац. парлам. б-ка України"
Обкладинка ТОВ «ПОЛІГРАФ»

Зміст

- 4 **Вилегжаніна Т.** До проблеми державної реєстрації документальної спадщини в Україні (Оприлюднено на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Бібліотека і книга в контексті часу», квітень 2010 р.)
- 7 **Савіна З., Баркова О.** Діяльність бібліотек зі збереження національної культурної спадщини (IV Міжнародна науково-практична конференція «Бібліотека і книга в контексті часу»)
- 12 **Стрішенець Н.** Поняття предметних рубрик в американському бібліотекознавстві
- 16 **Казакова Н.** Книгознавець, публіцист, історик (До 115-річчя від дня народження Л. Биковського)
- 19 **Добровольська Л.** Л. Биковський і Звенигородщина
- 20 **Ковальчук Л., Громовенко І.** Сторінки історії розповідають... Відновлення публічних бібліотек м. Києва у післявоєнні роки
- 23 **Вірьовка Т.** Трансформація методичної діяльності відповідно до потреб користувачів бібліотек Миколаївського регіону
- 25 **Три погляди** на роботу бібліотек в умовах кризи (опрацював **Ю. Ворона**)
- 27 **Ковальчук Н.** Сучасність і максимальна географія – нинішні тенденції перекладної української літератури
- 28 **Трокай А.** Фантастика і фентезі в сучасній українській літературі
- 31 **Німецький фонд** ім. Конрада Аденауера випустив книгу «Україна в світі» (підготував **Ю. Ворона**)
- 31 **Трохименко Г.** Бібліотечний калейдоскоп (Харківська обласна бібліотека для дітей)
- 33 **Кушнерчук М.** Публічна бібліотека – осередок духовності та знань (Із досвіду роботи Делятинської селищної бібліотеки Надвірнянської ЦБС Івано-Франківської області)
- 35 **Читання** знову стає популярним
- 36 **Хронограф** подій у Національній парламентській
- 39 **Талант керівника** – дар рідкісний (Про **Л. Григаш**)
- 40 **Федик Л.** Івано-Франківській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. І. Франка – 70
- 42 **Дерлеменко Т., Дерлеменко В.** Із славним полуднем віку! (До ювілею директора Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України)

3 с. обкл. Наші автори

З 10 листопада 1999 року журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата історичних наук

ДО ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

(Оприлюднено на IV Міжнародній науково-практичній конференції
«Бібліотека і книга в контексті часу», квітень 2010 р.)

БІБЛІОТЕКИ, архіви і музеї несуть відповідальність перед сучасниками та наступними поколіннями за збереження документальної спадщини. На превеликий жаль, ніщо матеріальне не є вічним. Так, за різними оцінками, у США під загрозою знищення перебувають близько 20% бібліотечних фондів, Німеччині – 15%, Російській Федерації – близько 30%.

В Україні лише в публічних бібліотеках зберігаються майже 300 млн. документів, із яких близько 200 тис. є рідкісними та цінними виданнями. Загальнодержавного дослідження фізичного стану бібліотечних фондів в Україні за роки незалежності не проводилося, тому сказати, яка частина нашої документальної спадщини перебуває під загрозою знищення, ми не можемо.

Технології, що дозволяють продовжувати життя документних пам'яток постійно вдосконалюються людством, і ця проблема вимагає вирішення на національному рівні державними інституціями.

Простежується чітка тенденція: документальна спадщина найбільш захищена в тих країнах, де існують відповідні загальнодержавні програми. Ще в 1986 році Генеральною конференцією ЮНЕСКО було прийнято «Директиви можливих міжнародних дій зі збереження бібліотечних матеріалів», які передбачали створення в кожній країні національної програми збереження бібліотечних фондів. Такі програми створені та успішно реалізуються в США, Швеції, Франції, Канаді, Австралії, Індії, Японії, Російській Федерації, інших країнах. За даними ІФЛА, станом на 1997 рік, із 50-ти країн, які надали цій організації інформацію, національні програми збереження бібліотечних та архівних фондів існували у 24-х. Наприклад, у Російській Федерації Національну програму збереження бібліотечних фондів було прийнято в 2000 році. Термін її дії – 10 років. Серед основних завдань цієї Програми:

- забезпечення нормативних умов зберігання бібліотечних фондів та запровадження комплексної системи їхньої безпеки;
- створення системи єдиного загальнодержавного обліку бібліотечних фондів та державної реєстрації книжкових пам'яток;
- створення Російського страхового фонду документів.

У процесі реалізації Програми, зокрема, було відкрито ряд регіональних Центрів забезпечення збереження (консервації) документів; проведено комплексне обстеження фондів та умов їхнього зберігання в 54 бібліотеках, архівах і музеях; розроблено 3 стандарти з питань консервації документів.

Ряд державних програм щодо збереження документальної спадщини – «Пам'ять Білорусі», «Скориніана», «Радзивілліана» – розроблено в Республіці Білорусь.

В Україні у період 2000–2005 років діяла державна Програма збереження бібліотечних та архівних фондів. Її доля відома всім. Зауважимо лише, що хоча цю програму і було профінансовано в середньому всього на 11%, вона дала поштовх бібліотекам активізувати дії з вивчення та збереження документальної спадщини.

Прийняття нової національної програми збереження бібліотечних фондів – нагальне і пріоритетне завдання. Варто зазначити, що Міністерство культури і туризму (МКТ) України здійснило ряд кроків щодо вирішення цієї проблеми. Але наразі вдалося розробити та затвердити лише концепцію Державної цільової інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI», а також розробити проект концепції Державної цільової програми поповнення бібліотечних фондів, що знаходиться зараз на погодженні в центральних органах виконавчої влади. Подальшу діяльність із підготовки державних цільових програм в Україні призупинено у зв'язку зі складним економічним становищем країни.

Прорахунки державної політики з питань збереження документальної спадщини позначаються і на міжнародному іміджі України. Наприклад, ще у 1992 році ЮНЕСКО запровадило програму «Пам'ять світу», яка передбачає створення трьох типів реєстрів документальної спадщини – міжнародного, національного та регіонального. До кожного з них включаються документи залежно від того, яке значення вони мають – глобальне, національне чи регіональне. На сьогоднішній день до міжнародного реєстру «Пам'ять світу» внесено майже 200 документних пам'яток. Україна у ньому представлена лише зібранням фонографічних записів єврейського музичного фольклору (1912–1947) із фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (НБУВ).

У 2009 році, відповідно до заявки Білорусі (спільно з Литвою, Польщею, Російською Федерацією, Україною та Фінляндією), до реєстру було включено архіви Радзивіллів та Несвізьську бібліотечну колекцію. Частина зазначеного зібрання зберігається в Центральному державному історичному архіві України. Крім того, наша країна має відношення до пам'ятки, включеної до міжнародного реєстру за пропозицією Чехії, – колекції періодики російської, української та білоруської еміграції 1918–1945 років, що зберігається у фондах Національної бібліотеки Чеської Республіки.

Можливо, таке слабе представлення України в міжнародному реєстрі «Пам'ять світу» пояснюється

Т. Вилегжаніна

тим, що роботу над створенням національного реєстру «Пам'ять України» ще навіть не розпочато.

У сусідній Білорусі реалізується національна програма «Пам'ять Білорусі», що враховує основні положення програми «Пам'ять світу». Зокрема, до реєстру «Пам'ять Білорусі» включаються як друковані, так і рукописні архівні документи. Він являє собою електронну базу даних, котра передбачає:

- єдиний для бібліотек, музеїв та архівів формат бібліографічного опису документів;

- створення повного бібліографічного опису документів;

- можливість пошуку за такими позиціями: всі варіанти назви (заголовка) документа, автор, персоналії, родові імена, псевдоніми, тематика (предметні рубрики, ключові слова); колекції, хронологія, географічні назви, наявність особливих поміток (дарчі написи, автографи, екслібриси і т. ін.).

Як у цьому контексті не згадати вищезазначену вітчизняну Програму збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки, де було передбачено запровадження державного обліку документів, що є національним культурним надбанням, і, крім того, створення протягом 2003–2005 років Державного реєстру «Книжкові пам'ятки України». Про те, як її було профінансовано, вже йшлося вище. Але реалізації Програми, на наш погляд, завадило й «підводне каміння», закладене саме в її змісті. Зокрема, те, що державним замовником Програми було визначено Міністерство культури і мистецтв України (тодішня назва МКТ України), а виконувати мала «координаційна рада у складі представників міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук», створена при цьому ж Міністерстві. Рада повинна була функціонувати відповідно до положення, затвердженого Міністерством культури.

Наказом Міністерства культури і мистецтв України від 10.12.1999 № 722 вказану координаційну раду було створено, а також затверджено положення про неї. Проте цей наказ не подавався на реєстрацію до Міністерства юстиції. Представників міністерств, окрім Міністерства культури, у складі ради не було. Також до її складу вводилися представники бібліотек сфери управління Міністерства культури, НБУВ та державних архівних установ.

Координаційній раді, відповідно до положення про неї, було надано повноваження з «фінансування обсягу робіт, контролю за використанням фінансових ресурсів». Але як може дорадчий орган мати такі функції?

Отже, вищезгадана Програма в частині створення реєстру книжкових пам'яток не була реалізована, зокрема, через відсутність грамотного юридичного оформлення системи управління самим процесом створення реєстру.

Бібліотеки і зараз самостійно продовжують працювати над реєстром. Але узагальнена інформація про цю діяльність відсутня.

Наприклад, Національна парламентська бібліотека України ще з 1992 року реалізує проект зі створення «Друкованого зведеного каталогу україномовної

книги» за період з 1798 року (моменту виходу у світ «Енеїди» – першої книги українською мовою, надрукованої гражданським шрифтом) по 1924 рік. У цьому проекті взяли участь 27 бібліотек та 10 музеїв. На сьогоднішній день уже вийшло друком чотири випуски каталогу (за період з 1798 по 1919 р.) та підготовлено до друку п'ятий, останній випуск. Усього завдяки цьому проекту вдалося зареєструвати 7 048 назв україномовних видань. І цей матеріал може бути частиною Державного реєстру книжкових пам'яток України, але, без сумніву, роботу з його створення потрібно відновити на державному рівні.

Відповідно до Положення про Міністерство культури і туризму України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2006 № 1566, саме на МКТ України покладено функцію формування Державного реєстру національного культурного надбання.

Але, насамперед, необхідно:

- розробити та затвердити постановою Кабінету Міністрів України положення про реєстр. Положення про Державний реєстр національного культурного надбання, затверджене постановою Кабінету Міністрів України 12.08.1992 № 466, застаріло та не регламентує порядку створення реєстру і відбору документів, що підлягають включенню до нього; а Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань із бібліотечних фондів до Державного реєстру хоч певним чином і вирішувала зазначені проблеми, але була затверджена наказом Міністерства культури і мистецтв, а тому не мала потрібної юридичної сили і не змогла вирішити проблему координації;

- визначити Міністерство культури і туризму України не єдиним, а головним виконавцем та координатором усіх заходів зі створення реєстру, оскільки до цієї роботи в обов'язковому порядку слід залучити інші міністерства, які мають у своєму підпорядкуванні бібліотеки, музеї чи архіви, а також обласні державні адміністрації та НАН України;

- вирішити питання програмного забезпечення, яке б відповідало завданням створення реєстру;

- подбати про технічне забезпечення учасників робіт (комп'ютери, сервери);

- визначити організації – держателя реєстру, яка б безпосередньо здійснювала координацію всіх робіт з його створення.

У Російській Федерації, наприклад, у рамках реалізації Національної програми збереження бібліотечних фондів створюється електронний Загальноросійський звід книжкових пам'яток. Він включає три реєстри: «Фонди книжкових пам'яток Росії», «Книжкові пам'ятки – колекції», «Окремі книжкові пам'ятки». До першого реєстру заносяться дані про організації, у фондах яких зберігаються книжкові пам'ятки, другий – містить інформацію про колекції книжкових пам'яток, а третій – акумулює дані про книжкові пам'ятки, які мають цінність на рівні видання чи примірника. Таким чином ставиться завдання зібрати та представити інформацію про книжкові пам'ятки, а також з'ясувати не лише їхню кількість, але й чисельність примірників кожної пам'ятки, що

дійшла до наших днів, визначити її особливості та місцезнаходження.

Звичайно, державна реєстрація документних пам'яток – важливий захід щодо забезпечення їхнього збереження. Але не можна забувати, що збереження документальної спадщини – це цілий комплекс взаємопов'язаних заходів, який передбачає також:

- консервацію та реставрацію документів;
- охорону фондів, бібліотек, архівів та музеїв;
- створення страхових копій документів, здійснення їхнього оцифрування, формування електронних бібліотек;
- кадрове забезпечення процесів збереження документних пам'яток.

Список використаних джерел

1. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 12.08.1992 № 466. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=466-92-%EF>
2. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 15.09.1999 № 1716. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1716-99-%EF>
3. Україна. Міністерство культури і мистецтв України. Про затвердження Інструкції про порядок відбору руко-

писних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання [Електронний ресурс] : наказ від 20.11.2001 № 708. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1027-01>

4. Национальная программа сохранения библиотечных фондов [Електронний ресурс] : утверждена приказом Министра культуры Российской Федерации № 540 от 13 сентября 2000 г. – Режим доступа : <http://www.rba.ru/programm/fond.html>

5. Добрусина С. А. Стратегия сохранности библиотечных фондов Российской Федерации // Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України : нова політика і нові технології : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20–22 листоп. 2006 р.) / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Х., 2007. – С. 29–37.

6. Книжные памятники Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rsl.ru/ru/s410/>

7. Кирюхина Л. Г. Государственная программа «Память Беларуси» : взаимодействие библиотек, архивов, музеев // Программа ЮНЕСКО «Память мира» : деятельность библиотек, архивов, музеев по сохранению документального наследия : материалы междунар. конф., Минск, 30 нояб. – 1 дек. 2006 г. / Нац. б-ка Беларуси. – Минск : Красико-Принт, 2007. – С.16–22.

8. Программа ЮНЕСКО «Память миру» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

ВІТАЄМО! ВІТАЄМО! ВІТАЄМО!

*Генерального директора Державного закладу
«Національна парламентська бібліотека України»,
головного редактора журналу «Бібліотечна планета»,
віце-президента Української бібліотечної асоціації,
заслуженого працівника культури України*

ТАМАРУ ВИЛЕГЖАНІНУ

вітаємо з ювілеєм!

Зичимо щастя і міцного здоров'я!

*Не зупиняйтеся на досягнутому, мрійте, дерзайте і перемагайте,
відкривайте нові горизонти.*

*Залишайтеся такою ж енергійною, наполегливою, життєрадісною
та чарівною.*

З повагою, колеги.

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

(IV Міжнародна науково-практична конференція «Бібліотека і книга в контексті часу»)

14–15 квітня 2010 року в ДЗ «Національна парламентська бібліотека України» (НПБУ) відбулася IV Міжнародна науково-практична конференція «Бібліотека і книга в контексті часу». Тема року: «Діяльність бібліотек зі збереження національної культурної спадщини». В роботі конференції взяли участь науковці, працівники бібліотечної, інформаційної сфер, серед яких представники Міністерства культури і туризму (МКТ) України, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), інших національних, державних, публічних бібліотек, а також фахівці з Російської Федерації та Республіки Польща.

Відкриваючи конференцію, генеральний директор НПБУ **Т. Вилегжаніна** підкреслила традиційність заходу, збільшення уваги до нього з боку колег із провідних бібліотек України, інших країн, а також засобів масової інформації.

Учасники конференції вшанували хвилиною мовчання пам'ять загиблих в авіакатастрофі Президента Республіки Польща **Л. Качинського**, його дружини та провідних польських політиків.

Було оголошено привітання міністра культури і туризму України **М. Кулиняка**, де зазначено, що збереження національної культурної спадщини – один із важливих пріоритетів держави і обговорення на конференції найактуальніших аспектів цієї проблеми дозволить окреслити перспективи та об'єднати зусилля в її розв'язанні.

Інформаційну підтримку конференції здійснював Перший Національний канал. Автор і ведуча соціального проекту «Знайдемо вихід», журналістка, письменниця **Н. Розинська** разом із знімальною групою каналу брали інтерв'ю у учасників конференції, щоб у подальшому об'єктивно представити стан бібліотечної справи і донести цю інформацію до глядача. **Н. Розинська** передала для учасників форуму 100 примірників своїх книжок «В Сайгоні дождь» та «Куба – forever».

Начальник відділу аналізу та прогнозування діяльності бібліотек МКТ України **Л. Нікіфоренко** в доповіді «Основні засади державної політики України у сфері охорони національної культурної спадщини» підкреслила, що багата культурна спадщина України є вагомим частинкою всесвітнього культурного надбання. Її належне збереження та використання – це не тільки один із ключових напрямів державної політики, але й показник, за яким оцінюється наша держава на міжнародному рівні. Зокрема, збереження бібліотечних фондів є надзвичайно важливою і багатоаспектною проблемою, що включає матеріально-технічний стан бібліотек, їхню охорону, облік, консервацію та реставрацію фондів, переведення документів на різні носії інформації тощо. Саме тому сьогодні МКТ України вивчає стан бібліотек з метою розроблення плану заходів на 2011–2015 рр. щодо зміцнення їхньої матеріально-технічної бази, створення умов для збереження Державного бібліотечного фонду, запобігання скороченню чисельності бібліотечних закладів, особливо в сільській місцевості. Цей

план буде подано на розгляд Уряду в другому півріччі 2010 року. Крім того, ведеться робота з підготовки проекту Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI». За умови затвердження, її планується виконувати протягом 5 років, починаючи з 2011 року, як складову Національної програми інформатизації; розробляється проект Концепції Державної програми поповнення бібліотечних фондів; готується для подання на розгляд Уряду проект Державної цільової програми підтримки та розвитку читання.

Т. Вилегжаніна у своїй доповіді зупинилася на проблемі державної реєстрації документальної спадщини України. Ознайомила присутніх із досвідом роботи щодо державної реєстрації документальної спадщини в інших державах, підкресливши, що вона найбільш захищена у тих країнах, де існують відповідні загальнодержавні програми (докладніше див. на с. 4–6).

Доповідь доктора історичних наук, професора, завідувачки відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ **Г. Ковальчук** було присвячено проблемам кооперації у діяльності бібліотек зі збереження національної культурної спадщини. Вона відзначила, що сьогодні багато з них працюють над створенням електронних бібліотек, але кожна робить це самостійно, а зведена інформація щодо банку оцифрованих видань відсутня. Підкресливши необхідність створення єдиного Реєстру книжкових пам'яток для України, **Г. Ковальчук** розповіла про досвід цієї роботи в Російській Федерації, найвагомим результатом якої є розроблення єдиної державної політики у цьому напрямі. Було перелічено основні завдання щодо роботи над Реєстром, серед яких: нормативно-правове забезпечення, взаємодія, координація й кооперація всіх учасників, формування спеціального підрозділу, котрий займався би лише Реєстром, методичними напрацюваннями, зведенням та узагальненням даних.

Доктор історичних наук, професор, директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності НАКККіМ **М. Слободяник** у своєму виступі «Збереження національної культурної спадщини як бібліотекознавча проблема» підкреслив актуальність і важливість піднятої конференцією проблеми, зупинився на її бібліотекознавчих аспектах. Серед першочергових дій було названо законодавче забезпечення збереження бібліотечних фондів, консервацію рідкісних і цінних видань, вжиття ряду заходів щодо охорони документних ресурсів (встановлення камер спостереження, організація спеціальної охорони, запровадження системи контролю за виносом документів тощо). **М. Слободяник** запропонував фахівцям скористатися розробленою ним методикою перевірки бібліотечних фондів.

Доповідь ученого секретаря НПБУ **Н. Розколупи** було присвячено проблемам правового регулювання діяльності бібліотек зі збереження документальної спадщини. Вона зазначила, що, відповідно до ст. 54 Конституції України, «культурна спадщина охороняється законом». Вказана норма Конституції знайшла

З. Савіна

своє втілення у Законі України «Про охорону культурної спадщини», прийнятому Верховною Радою України у 2000 році. У ньому дано визначення поняття «культурна спадщина», наводиться вичерпний перелік її об'єктів, їхня детальна класифікація за типами і видами. Але, на жаль, при класифікації та визначенні об'єкта культурної спадщини не враховується документальна спадщина. Тобто юридично книжкові пам'ятки не становлять частину культурного надбання. Далі доповідач прикладами зі статей законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» довела, що охорона документальної спадщини нерозривно пов'язана з Державним реєстром національного культурного надбання України (далі – Реєстр), положення про який було затверджено Кабінетом Міністрів України ще в 1992 році. Вона зазначила, що цей документ надто лаконічний, не регулює порядку створення Реєстру та координацію центральних органів виконавчої влади й інших органів, які мають у своєму управлінні об'єкти, що повинні бути занесені до нього. Було підкреслено необхідність розроблення і затвердження нормативно-правової бази для подальшої роботи зі створення Реєстру.

Головний бібліотекар відділу рідкісних і цінних книг НПБУ **Н. Флегонтова** зупинилася на актуальних питаннях збереження книжкових пам'яток у бібліотеках України. Зокрема, йшлося про реалізацію проекту створення фонду електронних видань у НПБУ, який передбачає оцифрування рідкісних і цінних видань української, надрукованих на кислотному папері, котрі знаходяться в незадовільному фізичному стані, користуються підвищеним попитом користувачів та не підлягають реставрації. На сьогодні оцифровано понад 260 прим. рідкісних видань, обсягом понад 47 тис. аркушів тексту та ілюстрацій. Доповідач зупинилася на питаннях безпеки книжкових пам'яток, крадіжках, які останнім часом набули сумної актуальності, необхідності об'єднання зусиль бібліотекарів у боротьбі з викрадачами.

Завідувачка науково-бібліографічного відділу НПБУ **В. Кононенко**, даючи характеристику сучасному етапу розвитку національної ретроспективної бібліографії, виділила основні позитивні тенденції та здобутки: опрацьовано значну частину доступної українськомовної книги; активно використовуються нові технології; зростає роль регіональних бібліографічних центрів у створенні національної бібліографії. Результатом цієї діяльності є 5 випусків каталогу «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», який містить описи близько 9 тис. книг; внесок Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка – друк архівної картотеки «Репертуар української книги, 1798–1916», що велась свого часу академічними бібліотеками Львова і Києва під керівництвом Ю. Меженка; доробок НПБУ зі створення «Друко-ваного зведеного каталогу української книги» (ДЗК) на основі фондів бібліотек і музеїв, що перебувають у сфері впливу МКТ України. Доповідач підкреслила, що проведено велику роботу, але попереду не менший обсяг завдань, і без активної участі ОУНБ, музеїв, бібліотек інших видів і форм власності виконати його неможливо.

Директор Львівської ОУНБ **І. Сварник** підкреслює, що серед інших регіонів України Львівська область вирізняється великою концентрацією пам'яток історії та культури. Їхнє збереження, опис і облік неможливі без залучення фондів бібліотек. Створено численні бібліографічні покажчики; Львівська ОУНБ за участю бібліотек області видає щорічні краєзнавчі календарі «Митці Львівщини», «Заграва. Імена на літературній карті Львівщини», «Львівщина у ... році: знаменні і пам'ятні дати краю» тощо. Дані, зібрані бібліотекарями, дозволяють значно розширити перелік нерухомих пам'яток, взяти на облік новостворені, не допустити руйнування існуючих. Нині бібліотеки є незамінними помічниками науковців, які працюють над «Зводом пам'яток», програмою «Історичні населені пункти Галичини» та ін.

Докладним аналізом відзначалася доповідь головного бібліографа НПБУ **Н. Казаків** «Проблема збереження культурно-мистецької спадщини України як складова історико-бібліографічного дослідження “Матеріали до історії українського кіно”». Головним завданням цього дослідження є створення бібліографії з питань кіномистецтва як складової українського бібліографічного репертуару, котра поєднає відомості про фахові книжкові та періодичні видання, що вийшли на території України та поза її межами за останню чверть XIX ст. (1896) і до 2015 р. Значний обсяг інформації про початок кінопроцесу в Україні в періодичних виданнях зумовлює проведення локальної історико-бібліографічної розвідки «Кінематографічні періодики України». Загальне дослідження буде вирішувати й ряд суто прагматичних бібліотечних завдань, серед яких створення Електронної бібліотеки книжкових та періодичних видань кінематографічної тематики першої третини XX ст. та серії науково-допоміжних бібліографічних покажчиків, зокрема «Кінематографічні періодики України XX–XXI ст.», на основі спільних заходів з ОУНБ та установами кінематографічного спрямування.

Завідувачка відділу рідкісних і цінних документів Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського **Н. Зеленська** зупинилася на основних напрямках роботи бібліотеки зі збереження фондів у рамках відповідних регіональної програми на 2000–2005 роки та програми Кіровоградської ОУНБ на той же термін. У Бібліотеці встановлено охоронну сигналізацію, автоматичну систему пожежегасіння, придбано кондиціонери та гігрометри, розпочато роботу зі створення бази даних книг, що підлягають включенню до вищезгаданого Реєстру. Роботу з включення бібліографічних записів до цієї бази було завершено у 2008 році й вона налічувала 7 598 записів. З огляду на те, що не всі видання, котрі включені до зазначеної бази, увійдуть до Реєстру, було прийнято рішення щодо створення обласного реєстру культурного надбання. Другий напрям роботи зі збереження фонду – створення електронних копій документів. Розпочалася ця діяльність із проекту «Електронний Музей Книги», підтриманого Міжнародним фондом «Відродження» наприкінці 1999 року. Основною його метою було надання вільного доступу через Інтернет до колекції О. Ільїна. Далі доповідач розкрила основні методи роботи з оцифрування паперових документів.

ДРУГОГО дня конференції відбувся науково-практичний семінар «Презентація національної культурної спадщини в електронному середовищі», на якому обговорювалися прикладні аспекти, пов'язані із застосуванням цифрових технологій для збереження і презентації «об'єктів пам'яті» в електронному середовищі. В роботі семінару взяли участь понад 70 фахівців різних секторів інформаційної сфери України, Польщі, Росії. Польщу представляли фахівці Суперкомп'ютерного і мережевого центру в Познані. З боку Росії в семінарі взяли участь фахівці компаній – розробників інформаційних технологій і систем «КОДІС» (м. Москва) та «Альт-Софт» Інформаційні та комунікаційні технології» (м. Санкт-Петербург).

Програма заходу складалась із 7 тематичних напрямів: світові тенденції та досвід; вітчизняний досвід; ІТ-рішення, обладнання; технології, інформаційні системи; метадані, методика захисту ресурсів; лінгвістичні засоби; супутні технології.

У вступній доповіді «Проекти розвитку цифрових інформаційних ресурсів європейських закладів культури» заступник генерального директора НПБУ **О. Баркова** представила приклади світової та європейської інтеграції та презентування в Інтернеті цифрових ресурсів історико-культурного надбання різних країн. Зокрема, висвітлено і проілюстровано цілі, організаційні аспекти та підходи до інтеграції цих ресурсів, структуру ресурсів та інтерфейси таких інтеграторів електронних колекцій скарбів світової культури, як World Digital Library (www.wdl.org) – ініціатива Бібліотеки Конгресу США за підтримки ЮНЕСКО, та Europeana (<http://europeana.eu>) – Європейська цифрова бібліотека, що формується за сприяння Європейської Комісії. Йшлося і про російський досвід – створення електронної Президентської бібліотеки імені Б. Єльцина (www.rplib.ru), котра розбудовується як національний депозитарій цифрових ресурсів. У презентації до доповіді було наведено інтерфейси колекцій ресурсів та засоби візуалізації окремих «об'єктів пам'яті» в зазначених електронних бібліотеках, для яких застосовані новітній інструментарій та інноваційні технології.

Яскравий практичний приклад організації національної системи цифрових бібліотек та інтеграції її ресурсів до Europeana, що може слугувати прототипом при створенні Національної електронної бібліотеки України «Бібліотека – XXI», продемонстрували керівник відділу цифрових бібліотек Познанського суперкомп'ютерного і мережевого центру (Польща) **М. Верла** і фахівець Центру **А. Козик**. Вони виступили з двома доповідями на двох заходах конференції.

М. Верла у доповіді «Польські цифрові бібліотеки в мережі PIONIER» розповів про структуру і напрями діяльності Центру, який є державним підприємством, що діє у складі Академії наук Польщі, та представив розробку цього закладу – програмне забезпечення для цифрових бібліотек dLibra. Воно використовується при формуванні більшості цифрових колекцій у публічних бібліотеках, закладах науки і культури Польщі.

М. Верла і А. Козик розповіли про організаційно-технологічне об'єднання і зведений ресурс польських цифрових бібліотек – Федерацію цифрових бібліотек

Польщі (ФЦБ, <http://fbcpionier.net.pl/owoc>). У мережу Федерації, яка побудована на базі академічної оптоволоконної мережі PIONER (близько 6 тис. км), об'єднано два типи бібліотек: 24 регіональні та 25 університетських, а також архіви, книгозбірні громадських, політичних та комерційних організацій і т. ін. Доповідачі висвітлили мотивацію учасників об'єднання, технологічну взаємодію, що базується на відкритих стандартах, які є основою інтеграції у ФЦБ і забезпечують підключення не тільки тих цифрових бібліотек, що формуються на базі dLibra, а також іншого програмного забезпечення. Ресурси мають постійні ідентифікатори. Актуалізація ресурсів ФЦБ здійснюється щодня.

У структурі Europeana портал ФЦБ є національним агрегатором ресурсів і представляє фактично державний рівень інтеграції, який відповідає за локальний або федеральний рівень, що, відповідно, акумулює рівень контенту.

А. Козик у доповіді «dLibra – система для створення цифрових бібліотек» детальніше представив програмне забезпечення dLibra, його структуру, основний функціонал і типи користувачів, в реальному часі продемонстрував завантаження ресурсів до системи. Система забезпечена захистом від копіювання, дозволяє створювати записи різними мовами, її інтерфейс має україномовний варіант. В Україні апробацію dLibra здійснюють фахівці Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника і Спеціалізованого Центру БАЛІ (м. Київ). Після виступу М. Верла і А. Козик передали демоверсію dLibra для апробації представникам 10 бібліотек і Книжкової палати України ім. Івана Федорова.

Корисний практичний досвід створення електронної бібліотеки був представлений директором російської компанії «КОДІС» **Д. Бондаренком** (м. Москва) у доповіді «Bibliophika – Інтернет-філіал Історичної бібліотеки Росії: розробка і використання». З 2002 року ЗАТ «КОДІС» спільно з Державною публічною історичною бібліотекою Росії (ДПІБ, м. Москва) та низкою інших російських закладів культури реалізує проект «Електронний запасник», у рамках якого створено понад 745 (367 тис. сторінок) цифрових копій рідкісних видань на 207 компакт-дисках. З 1 вересня 2009 року фахівцями «КОДІС» у ДПІБ формується онлайн електронна бібліотека Bibliophika (www.bibliophika.ru), що містить колекції довідкових видань з історії Росії (понад 760 томів, близько 346 тис. сторінок) із фондів ДПІБ, виданих до 1917 року.

Д. Бондаренко акцентував увагу на ключовій проблемі – оптимальному поєднанні завдань зберігання бібліотечного фонду рідкісних видань і забезпечення доступу до нього. Вирішальну роль у цьому відіграють апаратно-програмні комп'ютерні засоби та спеціальні прилади для оцифрування книжок, практичний досвід розробки яких також має ЗАТ «КОДІС». Було продемонстровано власні розробки компанії: програмний засіб Trimage для корегування оцифрованих зображень із можливістю виправлення перспективних похибок, програмну оболонку Elib для навігації і перегляду оцифрованих книжок, а також пристрої для оцифрування оригіналів різних форматів.

Формування і використання електронного запасника на CD забезпечує збереження рідкісних видань із фонду. Проте практика показала, що використання CD як носія цифрових копій має низку недоліків. Безсумнівну перевагу у цьому плані має Інтернет. Тому для онлайн-використання цифрових копій у рамках проекту «Bibliophika – відкрита електронна бібліотека першоджерел з історії Росії» фахівцями «КОДІС» для ДПБ розроблено захищений Інтернет-доступ, котрий забезпечує швидкий і зручний доступ до електронного запасника у двох режимах: гостьовому безкоштовному, що передбачає обмежений доступ для ознайомлення з книгою, та повному платному – для роботи з цифровою копією рівня поліграфічної якості.

Електронна бібліотека Bibliophika формується за тією ж технологією, що й «Електронний запасник», але досягається оперативність надання оцифрованої копії користувачеві у режимі «експрес-опрацювання» (бібліотечного). Для передплатників введено нову послугу «e-publish on demand» – створення і надання цифрової копії за одну добу на замовлення.

Ще один інформаційно-технологічний підхід до ресурсів історико-культурного надбання через створення електронних енциклопедій висвітлила заступник генерального директора ЗАТ «Альт-Софт» Інформаційні і комунікаційні технології, к. т. н. **Т. Мерсадикова** (м. Санкт-Петербург, Росія) у двох виступах (на пленарному засіданні та на семінарі) – «Єдина інформаційна технологія представлення історико-культурної спадщини регіону» та «Електронні енциклопедії “Альт-Софт”: комплексні рішення для презентації історико-культурного надбання». Йшлося про комплекс технологічних рішень сімейства КАІСА, розроблених ЗАТ «Альт-Софт» для інтегрованого представлення інформаційних ресурсів культури регіону; технологічний процес створення електронної енциклопедії – від формування словника до кінцевих продуктів, якими є саме електронна енциклопедія та сформований на її основі друкований аналог – енциклопедичне видання.

Окремо було приділено увагу зв'язку енциклопедії з календарями пам'ятних дат. У презентаціях до виступів та в онлайн-режимі Т. Мерсадикова навела приклади описів енциклопедичної статті, архівної одиниці, об'єкта краєзнавчої бази даних, пам'ятки, продемонструвала створені на продуктах і технологіях «Альт-Софт» універсальні та тематичні електронні енциклопедії («Культура Лени-нградской области», «Памятники истории и культуры Костромы»), електронні довідники («Памятники истории и культуры Пермского края») та ін. ресурси (Віртуальний музей ГУЛАГу), а також інтегрований в електронну енциклопедію бібліотечний ресурс «Календарь знаменательных дат в составе региональной энциклопедии Пермского края».

Доцільність та необхідність використання технологічного інструментарію електронних енциклопедій, зокрема КАІСА, для організації ресурсів вітчизняних бібліотек було обґрунтовано в доповіді заступника генерального директора Агенції дистриб'юторського та інформаційного сервісу «Матрікс Прес» (м. Київ) **О. Кислової** «Програмно-інформаційні комплекси “КАІСА”. Технологія створення та представлення

енциклопедії». Вона проаналізувала деякі бібліотечні сайти і ресурси українського сегмента Інтернету, відзначивши наявність готового, але практично не структурованого і не взаємопов'язаного контенту, переведення якого в енциклопедичний ресурс значно підвищить ефективність його використання, розвитку, а також процесу керування.

Про вітчизняний досвід створення цифрових ресурсів історико-культурного надбання йшлося у доповідях представників університетів та провідних бібліотек.

У спільному виступі зав. відділу електронної обробки документів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Н. Кириченко** і бібліотекаря відділу рідкісної книги **Д. Лукіна** було висвітлено досвід та проблеми формування електронної колекції оцифрованих рідкісних книг із фонду Бібліотеки в рамках проекту «Old Printed Books. Digital repository of European rarities» (www.rarelib.undp.org.ua). Значну увагу приділено проблемі грамотного опису стародруків, для чого базовий бібліотечний запис доопрацьовується з використанням інформації, яка розшукується в різноманітних Інтернет-ресурсах. На прикладі декількох унікальних стародруків доповідачі розповіли про особливості їхніх описів.

«Багатоаспектне представлення документа у електронному середовищі» – тема виступу в. о. заступника директора з наукової роботи Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького **Л. Арюпіної**, яка розповіла про те, що початковий етап робіт сфокусовано на наданні користувачеві цифрових аналогів книг та газет (пошук за датою), забезпечених навігацією за гіперпосиланням у файлових PDF та Djvu представленнях.

З доповіддю «Електронний фонд Івана Пулюя в інституційному репозиторії ELARTU» виступив фахівець Науково-технічної бібліотеки Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя **С. Дубик**. Він виклав принципи створення електронних матеріалів, які визначають статус «повноцінного електронного аналога». Це повнота цифрового аналога, відповідність оригіналу (без спотворень), бібліографічна повнота, достовірний бібліографічний зв'язок із оригіналом. С. Дубик зупинився на засадах організації інституційного репозиторію ELARTU (<http://elartu.tstu.edu.ua>) як електронного архіву відкритого типу, що побудований на програмно забезпеченні DSpace (www.dspace.org), а також розповів про нормативні документи, розроблені для керування репозиторієм. У представленій презентації було наведено структуру Фонду Івана Пулюя та приклади матеріалів, розміщених у ньому.

У доповіді **О. Баркової** «Електронна бібліотека НПБУ: організація робіт, ресурси, колекції, сервіси», зокрема, йшлося про етапи створення цього ресурсу, його системні компоненти та склад, особливості організації робіт, технологічний процес і формати цифрових представлень об'єктів електронних колекцій. У режимі реального часу було продемонстровано пошукові можливості та повнотекстові сервіси інформаційної системи T-Libra (<http://tlibra.nplu.org>), на базі якої будується Електронна бібліотека НПБУ.

Директор ТОВ «Музейні системи та технології» **К. Кобцев** у доповіді «Питання створення і керування інформаційними ресурсами національного культурного надбання: контроль за переміщенням культурних цінностей, безпека, збереження» висвітлив проблеми електронного обліку об'єктів культурного надбання і використання єдиних стандартів у музейній справі; розповів про концепцію єдиної державної музейної мережі та завдання створення єдиного музейного ресурсу; ознайомив присутніх із технічними засобами контролю за збереженням та переміщенням цінних об'єктів тощо.

Сучасні IT-рішення «HP Multiseat solution» і «Multi-Point-Server-2010» продемонстрував представник ТОВ «Майкрософт-Україна» **І. Мартенюк**. Призначені вони для спільного використання комп'ютерних засобів та керування технічними комплексами електронних читальних залів. Обладнання для демонстрації було надано сервісним департаментом HP у країнах СНД компанії «Hewlett-Packard Україна».

Керівник департаменту бібліотечних і архівних систем ТОВ «Фолгат» (м. Київ) **О. Овсак** розповів про сучасне обладнання для створення електронних та мікрофільмових страхових фондів бібліотек від SMA e-Document. Генеральний директор ПП «Лабораторія Інформаційних Технологій» (м. Київ) **Ю. Цирульнев**, у презентації «Оцифрування та ретроконверсія бібліотечних фондів» надав інформацію щодо спеціалізованих технологій, устаткування і програмного забезпечення для оцифрування та ретроконверсії бібліотечних фондів, а також комплексів обладнання для зберігання інформаційних масивів.

Програмним засобом для оброблення оцифрованих зображень та їхнім функціональним можливостям присвятила свій виступ провідний бібліотекар відділу електронної бібліотеки НПБУ **А. Шелестюк**.

Низка доповідей присвячувалася технологіям та інформаційним системам для формування і презентування електронних ресурсів.

Заступник директора Медіа-видавництва «Мислене древо» **М. Жарких** у доповіді «"Смерека" – генератор веб-сайтів для гуманітарної сфери» розповів про інструментальне рішення для побудови багатомовного веб-сайту культурологічних ресурсів. Програмне забезпечення «Смерека» орієнтовано на два принципи побудови ресурсів: ієрархічну модель і компіляцію ресурсів. Було представлено функціонал системи, в режимі реального часу продемонстровано систему керування ресурсами.

У доповіді директора ТОВ «Спеціалізований центр БАЛІ» **В. Олійника** «Системи і засоби для цифрової презентації історико-культурного надбання: навігація, візуалізація, пошук» йшлося про інформаційні системи T-Libra і VT-Collection, які розроблені ТОВ «Константа» (Росія) для створення е-колекцій в закладах культури, науки та освіти. T-Libra орієнтована на науковий повнотекстовий пошук та інформаційні сервіси по масивах текстів документів, що відрізняє систему від інших програмних засобів, орієнтованих на пошук лише за метаданими. VT-Collection призначена для створення електронних тематичних мультимодальних колекцій із різних типів цифрових об'єктів, забезпечує пошук за дескрипторами, навігацію за

«зразком», має модуль користувача, що відокремлюється від системи зі збереженням базового функціоналу серверного варіанта і може використовуватися для формування колекцій на CD.

Фахівець ТОВ «Спеціалізований центр БАЛІ» **А. Юн** розповів про нову розробку компанії – модуль візуалізації об'єктів електронних колекцій, призначений для перегляду графічних зображень оцифрованих книг, листових та зображувальних матеріалів.

У доповіді фахівців НПБУ **О. Баркової**, зав. відділу електронної бібліотеки **А. Микитенко** та зав. відділу рідкісних і цінних книг **О. Лазаревої** «Каталогізація оцифрованих рідкісних книг: технологія, методичні рішення» увага акцентувалася на таких елементах бібліографічного опису оцифрованої рідкісної книги, як фізичні розміри, відомості про дефекти примірника, визначники місцезнаходження оригіналу та його цифрової копії (в електронному фонді), що необхідні саме для зв'язку копії з оригіналом, а також на ідентифікації ресурсу та правовласника цифрової копії.

«Авторизація інформаційного ресурсу з використанням електронного цифрового підпису в законодавчому полі України як засіб його захисту» – тема виступу президента Асоціації користувачів системи ІРБІС **Л. Рудзького**, який порушив питання ідентифікації ресурсів за допомогою доменних імен і паролів, проаналізував сфери застосування електронного цифрового підпису в бібліотечно-інформаційній діяльності як засобу юридичної ідентифікації в електронному середовищі.

Лінгвістичні словники у цифровому середовищі від імені групи розробників лінгвістичних засобів Українського мовно-інформаційного фонду НАН України (м. Київ) представила науковий співробітник цієї установи **І. Остапова**. Учасникам семінару було передано CD із серії «Словники України».

Про проблеми перекладу в багатомовному електронному середовищі та термінології для різних предметних галузей йшлося у виступі «Базове лінгвістичне забезпечення універсального багатомовного словника» системного аналітика компанії «Аристос» **В. Пономаренка**.

Завершив програму семінару виступ заступника директора з наукової роботи Науково-технічної бібліотеки Київського національного університету технологій та дизайну **О. Кузнєцова** «Формування бази даних "Інформаційні листки з історії культури та мистецтва" для популяризації бібліотечних ресурсів за допомогою ПЗ ІРБІС», в якому йшлося про використання інформаційних сервісів системи ІРБІС-64 для повнотекстових баз даних, зокрема, оперативного формування тематичних добірок, інформаційних матеріалів, збірок електронних публікацій.

Майже всі учасники конференції наголошували на тому, що для вирішення завдань збереження та забезпечення доступу до об'єктів національної спадщини, що знаходяться в закладах культури, підготовки висококваліфікованих фахівців без державної підтримки не обійтися. Процесу сприятиме активізація робіт за низкою державних програм, в яких виникла нагальна потреба.

УДК 025.4(73)

ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТНИХ РУБРИК В АМЕРИКАНСЬКОМУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВІ

Розкриваються обсяг та зміст поняття «предметна рубрика» за найновішими американськими фаховими джерелами. Особливу увагу приділено Списку предметних рубрик Бібліотеки Конгресу США як найповнішому і найвичерпнішому їхньому зібранню.

Ключові слова: предметна рубрика, Список предметних рубрик Бібліотеки Конгресу, Предметні рубрики М. Сіарс, Медичні предметні рубрики.

Раскрываются объем и содержание понятия «предметная рубрика» согласно последним американским библиотечным источникам. Особое внимание уделяется Списку предметных рубрик Библиотеки Конгресса США как наиболее полному и исчерпывающему их собранию.

Ключевые слова: предметная рубрика, Список предметных рубрик Библиотеки Конгресса, Предметные рубрики М. Сіарс, Медицинские предметные рубрики.

In the focus of this paper is the concept of «subject heading» according to the latest American LIS sources. Special attention is paid to the Library of Congress Subject Headings as the largest and most comprehensive list of headings.

Keywords: subject heading, Library of Congress Subject Headings, Sears Subject Headings, Medical Subject Headings.

ОБСЯГ і зміст поняття «каталогізація» в сучасному американському бібліотекознавстві досить суттєво відрізняються від українського. Відмітною особливістю є те, що це поняття включає значно більшу кількість процесів і до певної міри відповідає українським термінам «опрацювання», «обробка», які були поширені раніше і живаються нині у невеликих бібліотеках. Приміром, поняття «каталогізація» в американських бібліотеках означає і такий абсолютно необхідний, але фактично відсутній в українських бібліотеках процес, як авторитетний контроль, а також *тематичний* або *змістовий* чи, якщо перекладати буквально, *предметний аналіз (subject analysis)* [1, с. 287] – тобто аналіз і розкриття змісту документа за допомогою предметних рубрик та індексів класифікації. Кілька варіантів перекладу свідчать про те, що сталий відповідник до subject analysis відсутній в українському бібліотекознавстві, як, до речі, і в російському. Цей англійський термін навіть не ввійшов до останнього англо-російського словника з бібліотечної та інформаційної діяльності [2].

Визначення та відбір предметних рубрик, котрі в американських бібліотеках складають невід'ємну частину поняття «каталогізація», у більшості українських бібліотек, і навіть у деяких національних, взагалі не здійснюються. Надання предметних рубрик лише порівняно недавно почало впроваджуватися у деяких найбільших бібліотеках – Національній парламентській, Національній медичній, Львівській національній ім. В. Стефаника, Національного університету «Києво-Могилянська академія» тощо. Російські бібліотеки, зокрема головні, зорієтувалися досить вчасно й у своїх онлайн-каталогах почали використовувати їх також.

У цьому зв'язку цікаво навести твердження авторів книги, виданої у Лондоні, про те, що поєднання схем класифікації та списку предметних рубрик, яке допомагає бібліотекарям організувати інформаційні ресурси, а читачам знайти їх, застосовується у біблі-

отеках впродовж багатьох років і використовується для організації інформаційних ресурсів у кожній бібліотеці – великій і малій – у всьому світі [3, р. 13]. Як це нерідко буває, автори під «усім світом» розуміли близький їм західний світ, з яким українські реалії не завжди узгоджуються.

Тому метою цієї статті є розгляд такого характерного для американського бібліотекознавства аспекта *предметного* або *тематичного аналізу*, як вибір та надання предметних рубрик. Зокрема, розглядаються поняття «предметна рубрика», «список предметних рубрик», а також «Список предметних рубрик Бібліотеки Конгресу» як найпоширеніший і найхарактерніший приклад зібрання предметних рубрик, і не лише для США. Побіжно також зупинимося на інших характерних прикладах, таких як *Медичні предметні рубрики*, більше відомі за англійською аббревіатурою MeSH [1, с. 325], *Предметні рубрики М. Сіарс*.

Тлумачний словник Американської бібліотечної асоціації (АБА) визначає поняття «предметна рубрика» (subject heading) [1, с. 288] таким чином: «*Предметна рубрика* – це точка доступу до бібліографічного запису, яка складається зі слова чи фрази, котрі визначають тему/предмет твору(ів), що їх містить бібліографічна одиниця» [4, р. 220].

За визначенням іншого фахового словника, укладеного бібліотекарем університету Західного Коннектикуту Джоан Рейтц, предметна рубрика – це «найбільш специфічне слово чи фраза, що описує тему чи одну з тем твору, відібране зі списку визначених термінів (контрольованого словника) й надане як додатковий вхід до бібліографічного запису, щоб служити точкою доступу у бібліотечному каталозі. Предметна рубрика може бути розділена на підрубрики (наприклад: **Бібліотеки – Історія – 20 століття**) чи включати визначник у дужках для семантичного уточнення, як то: **Миші (Комп'ютери)**. Використання перехресних посилань для відобра-

Н. Стрішенець

ження семантичних зв'язків між предметними рубриками називається сполучною структурою. Процес вивчення змісту нових видань та присвоєння відповідних предметних рубрик є *тематичним/предметним аналізом* [5, р. 691].

Лаконічніше визначення знаходимо в третьому виданні «Тезауруса з інформаєзнавства, технології та бібліотечної справи» Американського товариства інформаєзнавства та інформаційної технології: «*Предметні рубрики* – це слова, фрази, визначники, що використовуються для відображення змісту документів чи їх частин; зазвичай використовуються попередньо поєднані терміни для складних понять» [6, р. 124].

Нагадаємо, що «попередньо поєднані» (precoordinated) або, якщо перекладати буквально, «попередньо координовані» терміни предметизації – це складні терміни, які формулюються заздалегідь і входять до списків предметних рубрик. Візьмемо для ілюстрації реально існуючий ланцюжок рубрик із сайту Бібліотеки Конгресу: *Збереження природних ресурсів – Право та законодавство – Україна (Conservation of natural resources – Law and legislation – Ukraine)*. Як бачимо, складні рубрики передбачаються у Списку предметних рубрик Бібліотеки Конгресу, і окремі слова в них поєднані укладачами Списку попередньо, тоді як у постпоєднувальній чи посткоординованій (postcoordinated) системі предметизації окремі слова: *збереження, природні ресурси, право, законодавство (conservation, natural resources, law, legislation)* користувач мав би сам поєднувати й узгоджувати (координувати) у необхідному для пошуку порядку.

Уявити місце поняття «предметна рубрика» у системі знань допомагає Тезаурус Американського товариства інформаєзнавства та інформаційної технології. Вищим в ієрархії від *предметної рубрики* у ньому визначено поняття «терміни предметизації» (index terms) [1, с. 161], а пов'язаними: *дескриптори* (descriptors), *ключові слова* (keywords), *списки предметних рубрик* (subject heading lists), *словниковий контроль* (vocabulary control) [6, р. 124]. При цьому варто зауважити, що *дескриптори* у багатьох контекстах можна розглядати як синоніми до терміна «предметна рубрика», оскільки вони також належать до контрольованих словників, тоді як *ключові слова* – скоріше як антоніми, адже вони є довільно вибраними й можуть бути по-різному сформульовані.

У «Міжнародній енциклопедії з інформаєзнавства та бібліотекознавства» відомості про *предметні рубрики* включено до статті «Організація інформації» [7, р. 482–483], а отже віднесено до поняття «організація інформації». У попередньому випадку, у Тезаурусі, це також зроблено, але опосередковано (поняття «предметизація» визначено складовою організацією інформації).

Цікаво простежити еволюцію поняття «предметна рубрика». Коротенький історичний екскурс свідчить, що початково, з XIX ст., предметні рубрики використовувались як заголовки описів у предметних каталогах, і відповідно за їхнім алфавітом розставлялися

картки. Перше значення «heading» у перекладі з англійської – *заголовок*. Відповідно, одне зі значень «subject heading» – *предметний* або *тематичний заголовок*. Він виносився на початок основного чи додаткового бібліографічного опису і служив відправною точкою при організації предметного чи словникового карткового каталогу та пошуку в ньому. В одному з фахових словників 1941 р. першим варіантом перекладу subject heading якраз запропоновано «предметний заголовок» і лише другим – «предметна рубрика» [8, с. 73].

Предметні та словникові каталоги були дуже характерними для США. В Україні вони не набули поширення. У 1920-ті роки предметний каталог став певною мірою популярним у нас, його називали тоді предметовим або річевим [9]. Проте, починаючи з 1930-х рр., він з ідеологічних причин був масово замінений на систематичний, який ґрунтувався на так званій марксистсько-ленінській класифікації наук. У США в цей час спостерігався найбільший розвиток теорії й практики. Предметним рубрикам приділялася велика увага, адже в предметних каталогах вони служили заголовками опису і тому мали бути послідовними й стандартизованими.

В онлайнному каталозі місцезнаходження елемента бібліографічного опису не впливає на пошукові можливості, й предметні рубрики не обов'язково виносити в заголовки, щоб вони стали пошуковим елементом. У структурі електронного запису для них передбачено окреме поле, і звичним стало використовувати поняття «subject heading» як *предметну рубрику*, а не *предметний* чи *тематичний заголовок*.

Отже, предметні рубрики поряд зі штучною мовою індексів класифікації застосовуються в усіх типах американських бібліотек для вербальної репрезентації тематики, представлені в інформаційних ресурсах.

Безпосередньо з розглянутим поняттям пов'язано інше – «список предметних рубрик» (СПР). Відповідно до словника АБА, список предметних рубрик (subject heading list) [1, с. 288] – це «стандартний список термінів, призначений для використання в якості предметних рубрик, або з усіх галузей знань (як СПР Бібліотеки Конгресу), або з певної предметної галузі, що включає посилання до чи від кожного терміна, примітки з поясненням обсягу або вживання певних рубрик й іноді відповідні розділи класифікації» [4, р. 220].

За Тезаурусом Американського товариства інформаєзнавства та інформаційної технології, вищим в ієрархії поняттям щодо *списку предметних рубрик* є поняття *контрольований словник (controlled vocabulary)* [1, с. 91], тоді як підпорядкованими – СПР *Бібліотеки Конгресу* та *Предметні рубрики М. Сіарс*, а пов'язаними – *предметна каталогізація, предметні рубрики, тезауруси* [6, р. 123].

Таким чином, *Список предметних рубрик* – це тип контрольованих словників, серед яких найзначнішими і найуживанішими у США є згадуваний вже *СПР Бібліотеки Конгресу* (Library of Congress Subject Headings, LCSH) [1, с. 182], а також *Пред-*

метні рубрики *M. Sears* (Sears Subject Headings, Sears) [1, с. 266] та *Медичні предметні рубрики* (Medical Subject Headings, MeSH) [1, с. 195].

Перший СПР АБА був опублікований у США ще в 1885 р. Він базувався на рубриках п'яти головних каталогів того часу, серед яких каталоги Бостонської та Гарвардської бібліотек [10, р. 77]. Друге, переглянute, видання списку, вийшло 1905 р. Отже, американській практиці вживання предметних рубрик у каталогізації вже понад 100 років. У головній бібліотеці країни – Бібліотеці Конгресу, рубрики вживаються з кінця XIX ст. Побудовані вони були частково на СПР, виданому АБА і доповненому рубриками, необхідними для матеріалів Бібліотеки Конгресу. Перший список друкувався окремими випусками впродовж 1909–1914 рр. Із того часу рубрики перевидавалися багато разів і поширилися далеко поза межі США спочатку через друковану картку Бібліотеки Конгресу, з 1976 р. – за допомогою мікрофіш, а з 1988 р. – на компакт-дисках і, звичайно, через онлайнвий доступ. У 2000 р. у Нью-Йорку вийшла книга «Століття Предметних рубрик Бібліотеки Конгресу: Сто років з системою Предметних рубрик Бібліотеки Конгресу», де висвітлено вагомий етап їхнього розвитку [11].

Нинішня назва «Предметні рубрики Бібліотеки Конгресу» (“Library of Congress Subject Headings”, скор. LCSH) з'явилася у 1975 р. Починаючи з 11-го видання рубрик у 1988 р. і по 2007 р., їхня друкована версія у п'яти томах перевидавалася щороку. Постійно оновлювана електронна версія доступна шляхом передплати, зокрема, через Classification Web або *Класифікацію на вебi* (<http://classweb.loc.gov>), котра містить електронний варіант кількох томів СПР Бібліотеки Конгресу, поєднаний з 41 томом Класифікації Бібліотеки Конгресу з відповідною кореляцією між діленнями класифікації та предметними рубриками. Таким чином, СПР Бібліотеки Конгресу представлено в усіх існуючих нині форматах: картковому, мікрофільмованому, друкованому, на диску, у вебi, в т. ч. у поєднанні з класифікацією.

Останнє, 31-ше його видання, що вийшло в 2008–2009 рр., містить 308 000 рубрик та посилань [12]. Вперше звичний червоний п'ятитомник розширено до шести томів. Крім п'яти основних, підготовлено новий том – «Додаткові словники», що включає типові підрубрики – форми видання, жанру, дитячі предметні рубрики тощо [13].

Отже, *СПР Бібліотеки Конгресу* є найвідомішим зібранням предметних рубрик, що широко використовується не лише в англомовному світі [14], але й за його межами. В Україні, наприклад, за ним працює бібліотека Українського католицького університету у Львові. Список містить рубрики, котрі складаються з одного слова або зі складних термінів у комбінаціях «рубрика – підрубрика» та цілих фраз. Ланцюжок: *рубрика – підрубрика – підпідрубрика* може бути довгим, і підтримувати послідовність у різних каталогах – непросто. Оскільки предметні рубрики розвиваються впродовж століття, то за цей час вживалися різні варіанти, які співіснують у списку. Іноді це

спричинює брак послідовності й викликає певні нарікання.

Характерною ознакою поняття «Список предметних рубрик Бібліотеки Конгресу», котра нерідко згадується в літературі, є їхня американоцентричність, тобто орієнтованість переважно на головну бібліотеку США. Що це означає? Проілюструємо на прикладах, вибраних із онлайнного каталогу цієї Бібліотеки. Приміром, виданню, присвяченому музеям Риму, присвоєно рубрики: *Art museums – Italy – Rome (City)*, тоді як музею американського міста *Сан-Дієго*: *San Diego Museum of Art – Catalogs*. Таким чином, якщо у першому випадку: *Музеї образотворчого мистецтва – Італія – Рим* (місто) обов'язково подається рубрика з назвою країни (Італія), то у другому: *Музей образотворчого мистецтва Сан-Дієго – Каталоги* не зазначається не лише країна (вважається само собою зрозумілим, що це США), а, як бачимо, навіть штат. Хоча взагалі його включають до списку рубрик.

Окрім американоцентричності (що зрештою зрозуміло, адже розроблялися і наповнювалися рубрики у США), разом з їхнім поширенням країнами світу бібліотекарі вже з кінця 1960-х рр. почали вказувати й на таку ознаку, як *упередженість*, а саме: *переважання в їхньому наповненні європейської культури*. У 1971 р. американський бібліотекар С. Берман написав цілу книгу «Упередженості та антипатії: Трактат про рубрики Бібліотеки Конгресу, що стосуються людей», в якій пропонував альтернативні рубрики, доповнення, вказував на *упередженість*, необхідність вилучення окремих із них тощо [15].

Основні зміни після виходу у світ цієї праці стосувалися рубрик, які можна було при бажанні розцінити як расистські, антисемітські, такі, що визнають нерівність жінок у суспільстві, образливі для цілих регіонів (наприклад, назву рубрики «Недорозвинені регіони» було змінено на «Країни, що розвиваються») тощо. Практично незмінними залишилися рубрики, що стосувалися християнської релігії, а також з історії та географії США, котрі, як вважав автор, могли бути незрозумілими для читачів поза межами країни [16, р. 127–128].

В одному з останніх оглядів літератури з каталогізації та класифікації відзначається, що дискусії навколо предметних рубрик Бібліотеки Конгресу тривають. Їх критикують за негнучкість, синтаксичну структуру, оновлюваність, *упередженість*, брак специфічності. Продовжуються дебати щодо можливої заміни їх ключовими словами [17, р. 155]. Тим часом це не завадило поширенню СПР у світі, особливо разом із експортом технології онлайнного каталогу, до складу якого вони входили [16, р. 124].

З розвитком комп'ютерних технологій поняття тематичного аналізу та предметних рубрик почали зазнавати змін і навіть поставлені під сумнів. У зв'язку з цим доречно згадати про один цікавий документ, який з'явився у березні 2006 р. у США. Підготовлений він був бібліотекарем Корнельського університету Карен Келхоун на замовлення Бібліотеки Конгресу і називався «Природа каталогу, що змінюється, та його інтеграція з іншими пошуковими

засобами» [18]. В ньому автор, окрім іншого, навівши деякі критичні думки опитаних нею бібліотекарів щодо Предметних рубрик Бібліотеки Конгресу, висловила сумнів щодо їхньої ефективності у новому середовищі [18, р. 18].

Документ мав значний розголос у бібліотечному світі завдяки публікації відгуку на нього Томаса Манна – співробітника головної читальної зали Бібліотеки Конгресу [19]. Переважна більшість фахівців цієї Бібліотеки висловилися за збереження предметних рубрик. Відомий бібліотекознавець Майкл Горман взагалі вважає, що заміна Предметних рубрик неконтрольованим вільнотекстовим пошуком викличе наукову катастрофу [20, р. 14].

У 2008 р. у документі Робочої групи, яку було створено в головній бібліотеці США для вивчення майбутнього бібліографічного контролю у новому електронному середовищі, підкреслювалося, що «предметний аналіз є серцевинною функцією каталогізації, а СПР Бібліотеки Конгресу має велике значення для забезпечення контрольованого тематичного доступу до видань й широко використовується у бібліотечному співтоваристві» [21, р. 34]. Цікаво, що фахівці цієї групи погодилися, що цей визнаний потужний інструмент організації інформації страждає від структури, яка є громіздкою як з адміністративної точки зору, так і з боку її автоматизації [21, р. 34]. Крім того, у минулому рубрика у Списку з'являлася лише після того, як вона була присвоєна виданню, що надійшло до Бібліотеки. А отже, Список містив лише рубрики, які охоплювали коло видань, що потрапили до фондів. Тому використання його іншими, особливо спеціальними бібліотеками, могло бути обмеженим.

Щоб зробити Список легким у використанні, така потужна структура, як OCLC (Онлайнний комп'ютерний бібліотечний центр), ініціювала розробку схеми предметних рубрик із полегшеним синтаксисом, поклавши в основу СПР Бібліотеки Конгресу. Називається нова схема FAST (Faceted Application of Subject Terminology) – Фасетне застосування предметної термінології [22]. Літератури з цього питання не надто багато. Відомо, що FAST складається з восьми різних фасет (тематична, географічна, імена осіб, назви колективів, форми, хронологічна, назва як предмет, назва конференцій/нарад). FAST продовжує використання підрубрики і залишає ієрархічну структуру Списку. Його головною відмінністю від СПР є те, що в рубриці підрубрики повинні належати тому самому фасету, що й основний заголовок. Тобто тематичні рубрики можуть підрозділятися іншими тематичними, географічні – географічними тощо [22, р. 92].

Незважаючи на певну критику, СПР Бібліотеки Конгресу є найпоширенішим методом розкриття бібліотечних фондів. Для шкільних, публічних бібліотек передбачено однотомне скорочене видання: Предметні рубрики М. Сіарс (Sears subject headings), які виходять кожні 5 років [23].

Характерним прикладом поняття «Список предметних рубрик» є також один із найвідоміших не лише у США, але й у світі спеціалізованих списків – Пред-

метні рубрики в галузі медицини Національної медичної бібліотеки США (Medical Subject Headings). До речі, саме це зібрання предметних рубрик у публікації однієї з найповажніших українських бібліотек чомусь названо класифікацією. Це, звичайно, плутанина понять. Сама Національна медична бібліотека США називає MeSH також тезаурусом, а рубрики, з яких він складається, – дескрипторами, як у тезаурусі (www.nlm.nih.gov/pubs/factsheets/mesh.html). Як зазначає А. Тейлор, чітка ієрархічна структура і зосередженість на одній галузі надає Списку медичних рубрик ознак тезауруса [10, р. 352]. Водночас використання у ньому попередньо поєднаних або координуваних термінів, наприклад, «Реформа охорони здоров'я» (*Health Care Reform*); «Амбулаторні хірургічні процедури» (*Ambulatory Surgical Procedures*), робить його спорідненим із СПР. Існує також перелік підрубрики, які додаються до рубрик основного списку. Але, звичайно, це не класифікація.

MeSH оновлюється щорічно і використовується для надання тематичного доступу до кожного бібліографічного запису, що створюється в Національній медичній бібліотеці США, – чи призначений він для її каталогу, чи для відомої бази даних MEDLINE, підготовкою якої також займаються фахівці цього закладу. Цікаво відзначити, що з 2008 р. друкована версія MeSH більше не видається. Нині це повністю е-ресурс, до якого є відкритий доступ (див. National Library of Medicine. Medical Subject Headings // <http://www.nlm.nih.gov/mesh>).

Отже, і в е-столітті предметний пошук не втрачає своєї ваги. Незважаючи на те, що, як відзначає К. Фішер, критика на адресу предметних рубрик триває вже протягом останніх 60 років і має на меті зробити список гнучкішим і легшим у використанні, всі погоджуються, що немає кращого, більш вичерпного засобу контрольованого словника, і Предметні рубрики Бібліотеки Конгресу залишаються стандартом для всіх бібліотек – від наукових до масових та спеціальних [24]. Водночас визнається потенціал комп'ютерної предметизації у практиці предметного аналізу. Особливо для робіт, повний текст яких доступний в електронній формі, ставиться питання про можливість комп'ютерного аналізу та предметизації, допомоги каталогізаторам, доповненні чи навіть заміни традиційного інтелектуального предметного аналізу [21, р. 36], що дозволить переглянути традиційні уявлення про предметний аналіз та предметні рубрики.

Список використаної літератури

1. Стрішенець Н. В. Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології / Надія Стрішенець ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. Вернадського. – К. : НБУВ, 2004. – 329 с.
2. Англо-русский словарь по библиотечной и информационной деятельности / сост. и рук. проекта Д. Ричардсон. – СПб. : Профессия, 2005. – 267 с.
3. Chowdhury G. G., Chowdhury S. Organizing Information from the Shelf to the Web / G. G. Chowdhury and Sudatta Chowdhury. – London : Facet Publishing, 2007. – 230 с.
4. The ALA Glossary of Library and Information Science / H. Young, ed., with the assistance of T. Belanger... [et al.]. – Chicago : American Library Association, 1983. – XVI, 245 p.

5. Reitz, J. M. Dictionary for library and information science / Joan M. Reitz. – Westport, CT ; London : Libraries Unlimited, 2004. – 788 p.
6. ASIS&T thesaurus of information science, technology, and librarianship / ed. by A. Redmont-Neal, M. M. K. Hlava ; American Society for Information Science and Technology. – 3rd ed. – Medford, N.J. : Information Today, Inc., 2005. – 255 p.
7. Anderson J. D. Organization of knowledge / James D. Anderson // International Encyclopedia of Information and Library Science / ed. by J. Feather, P. Sturges. – 2nd ed. – London ; New York : Routledge, 2003. – 688 p.
8. Англо-русский словарь библиотечных терминов / сост. В. Ф. Сахаров и Т. П. Соколова ; Коммунист. политико-просветит. ин-т им. Н. К. Крупской, ГПБ им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. – Л., 1941. – 91 с.
9. див. Хроніка // Бібліол. вісті. – 1925. – № 1/2. – С. 168 (згадується доповідь А. І. Калішевського «Про річевий каталог» на конференції наукових бібліотек РСФСР у грудні 1924 р.).
10. Taylor A. G. The organization of information / Arlene G. Taylor and Daniel N. Joudrey. – 3rd ed. – Westport, CT ; London : Libraries Unlimited, 2009. – 512 p.
11. The LCSH Century : One Hundred Years with the Library of Congress Subject Headings System / ed. by Alva T. Stone. – New York : Haworth Information Pr., 2000. – 249 p.
12. Library of Congress Subject Headings / Library of Congress. Office for Subject Cataloging Policy. – 31st ed. – Washington, D. C. : Cataloging Distribution Service, Library of Congress, 2008–2009. – 5 vol.
13. Library of Congress subject headings. Supplementary vocabularies : free-floating subdivisions, genre/form headings, children's subject headings / prepared by the Policy and Standards Division, Library Services. – Washington, D.C. : Library of Congress, Cataloging Distribution Service, 2009.
14. Наприклад, Національна бібліотека Австралії адаптує та використовує СПР, див. Wong W., Dellit A. Subject cataloguing: faster, better, cheaper / Wan Wong, Alison Dellit // www.nla.gov.au/openpublish/index.php/nlasp/article/view/1044/1313. – Доступ 8.04.2010.
15. Berman S. Prejudices and antipathies : a tract on the LC subject heads concerning people / Sanford Berman. – Metuchen, N. J. : Scarecrow Press, 1971. – 249 p.; у 1993 р. книгу С. Бермана знову було перевидано: Berman S. Prejudices and antipathies : a tract on the LC subject heads concerning people / by Sanford Berman; with a foreword by Eric Moon. – Jefferson, N.C. : McFarland & Co., 1993. – XVII, 211 p.
16. Knowlton A. S. Three decades since Prejudices and Antipathies: A study of changes in the Library of Congress Subject Headings / Steven A. Knowlton // Cataloging and Classification Quarterly. – 2005. – Vol. 40, N. 2. – P. 123–132.
17. El-Sherbini A. M. Cataloging and Classification: Review of the literature 2005-06 / Magda A. El-Sherbini // Library Resources and Technical Services. – 2008. – Vol. 52, N. 3. – P. 148–163.
18. Calhoun K. The changing nature of the catalog and its integration with other discovery tools: Prepared for the Library of Congress. Final report. March 17, 2006 / Karen Calhoun // www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf. – Доступ 04.09.2009 р.
19. Mann T. What is going on at the Library of Congress? June 19, 2006 / Tomas Mann // www.guild2910.org/AFSCMEWhatIsGoingOn.pdf. – Доступ 08.09.2009.
20. Oder N. The end of LC subject headings? Report on catalog revamp provokes strong reactions / Norman Oder // Library journal. – 2006. – May 15. – P. 14–15.
21. On the Record: Report of the Library of Congress Working Group on the future of Bibliographic control. January 9, 2008. – www.loc.gov/bibliographic-future. – Доступ 09.11.2009.
22. Jin Q. Is FAST the right direction for a new system of subject cataloging and metadata? / Qiang Jin // Cataloging and Classification Quarterly. – 2008. – Vol. 45, N. 3. – P. 91–109.
23. Sears List of Subject Headings / ed. by Joseph Miller. – 19 ed. – New York : H. W. Wilson, 2007.
24. Fischer S. K. Critical views of LCSH, 1990-2001: The third bibliographic essay / Karen S. Fischer // Cataloging and Classification Quarterly. – 2005. – Vol. 41, N. 1. – P. 63–109.

ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОЗНАВСТВА

УДК 015-05(477)

КНИГОЗНАВЕЦЬ, ПУБЛІЦИСТ, ІСТОРИК

(До 115-річчя від дня народження Л. Биковського)

У статті висвітлюються основні періоди життя і діяльності книгознавця, бібліографа, історика та публіциста Л. Биковського й дослідження доробку науковця українськими та зарубіжними книгознавцями.

Ключові слова: бібліографічні студії, бібліографія, книгознавство, бібліографічна спадщина.

В статті освещаются основные периоды жизни и деятельности книговеда, библиографа, историка и публициста Л. Биковского и исследования его наследия украинскими и зарубежными книговедами.

Ключевые слова: библиографические студии, библиография, книговедение, библиографическое наследие.

The article examines the cardinal life and work periods of the bibliologist, bibliographer, historian and publicist L. Bykovskyy and studies of his attainments made by Ukrainian and foreign bibliologists.

Key words: bibliological studies, bibliography, bibliography, bibliographical heritage.

ЦЬОГО року виповнилося 115 років від дня народження бібліографа, книгознавця та дослідника української культури і науки Лева Устимовича Биковського. До знаменної дати в Музеї книги і друкарства України 28 квітня було відкрито ювілейну книжкову виставку «Дон Кіхот укра-

їнської бібліології», що стала помітною подією в культурному житті м. Києва. Передбачається проведення ще ряду заходів.

Творчий доробок Л. Биковського – це понад 530 друкованих праць і рукописів з питань книгознав-

Н. Казакова

ства, бібліотекознавства; бібліографічні студії; публікації історичної тематики, спомини. Відомості про 520 із них подано автором у власній біобібліографії «У службах української книжці».

На жаль, в Україні доробок Л. Биковського представлено фрагментарно, жодна бібліотека не має у своїх фондах повного зібрання його друкованих праць. Серед бібліотечних установ м. Києва найбільші за чисельністю колекції його публікацій зберігаються в Державній науковій архівній бібліотеці, Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Науковій бібліотеці НаУКМА.

Під час роботи автора цієї статті над біобібліографічним покажчиком «Левко Устимович Биковський» в Інституті архівознавства НБУВ було віднайдено рукописи праць «Бібліотечна справа та книгорозповсюдження на Україні», «Книгодрукування на Україні», «Бібліографічний покажчик українських періодичних видань ХІХ ст.», які були написані Л. Биковським у 1919–1920 рр. за часів його бібліотекарства у Всенародній бібліотеці України [1].

Метою статті є огляд основних праць Л. Биковського та досліджень його творчого доробку в Україні та за кордоном.

Поштовхом до повернення та дослідження в нашій країні спадщини видатного книгознавця стало відзначення в 1995 р. його 100-літнього ювілею. НПБУ і НБУВ було проведено дві конференції та видано біобібліографічний нарис у серії «Видатні діячі української книги» [2].

Першу наукову працю (магістерську дисертацію), присвячену дослідженню книгознавчої та бібліотекознавчої концепції Л. Биковського, було захищено у Польщі ще в 1974 році Я. Грабовською за науковим керівництвом професора К. Мігоня [3]. Про актуальність книгознавчої спадщини Л. Биковського свідчать публікації українських книгознавців та бібліотечних працівників: Т. Ківшар, Г. Ковальчук, Н. Королевич, Ю. Секунової, Н. Солонської, Н. Казакової [4]. В Росії дослідженням книгознавчої діяльності науковця займається д. і. н., зав. відділу бібліографії і бібліотекознавства Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) Н. Лелікова [5].

Кожен із періодів життя й діяльності Л. Биковського характеризується «вирозумінням нового щабля Науки про книгу», паралельно він зростав як історик та публіцист. У 1919–1921 рр. Л. Биковський – один із п'яти перших бібліотекарів Всенародної (Національної) бібліотеки України. Саме йому належить авторство першої «Бібліотековіани НБУ» та більш ніж 20 публікацій (1919–1947) про початок діяльності Бібліотеки: першу – «Українська національна бібліотека» – надруковано 1919 року в часописі «Українська старовина», останню – «Початки Національної бібліотеки Української Метрополії (1918–1921)» – 1947 року у Майнц-Кастелі (Німеччина).

Долучився Л. Биковський, разом із І. Огієнком, С. Сірополком, М. Ясинським, й до розбудови наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету, заснованого гетьманом

П. Скоропадським. Про цей період він залишив цікавий спогад [6]. Згадують про діяльність Л. Биковського у цьому навчальному закладі й сучасні дослідники, зокрема, ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка О. Завальнюк [7].

Найбільш плідними періодами діяльності Л. Биковського можна вважати варшавський (1921–1922, 1928–1944) та чехословацький (1922–1928). Вони характеризуються поглибленою розробкою дослідником теоретичних питань книгознавства, бібліографії, бібліотечної педагогіки та організації діяльності публічних бібліотек. Активними були його професійні контакти з директором Чехословацького бібліографічного інституту, бібліографом Л. Жівним; працівниками УНІКу Ю. Меженком та Я. Стешенком; відомим українським ученим, головою «Товариства прихильників української книги» С. Сірополком та ін. У Чехословаччині Л. Биковський підготував і видав у серії «Книгозбірня українського бібліографічного мікроба» добірку праць, присвячених проблемам книгознавства, бібліотечної справи та бібліографії: «Замітки про книгознавство та книгоживання», «Бібліотечна справа в Чехословаччині 1924–1927» та два збірники «Українського книгознавства» (Подебради, 1922). Саме в цих роботах він виклав власну концепцію книгознавства.

Чи не перший серед українських науковців Л. Биковський розпочав серйозні дослідження діяльності зарубіжних книгознавців. У 1930-х роках у «Бюлетені Варшавської публічної бібліотеки» він друкує біографічні довідки та список основних книгознавчих праць польських, чеських та словацьких бібліотекарів і бібліографів: С. Дембега, Л. Жівного, Е. Коутнього, Зд. Тоболка, С. Мірополка, С. Уртель-Верчинського, Й. Брауна, Й. Друца.

Крім професійної діяльності, Л. Биковський бере активну участь в українському науковому русі, він співпрацює зі співробітниками Українського наукового інституту (Варшава), а також із державними, церковними діячами, політиками: Ю. Липою І. Огієнком, Ол. Лотоцьким, В. Дорошенком, Є. Пеленським та ін.

Вказану діяльність Л. Биковський продовжує й під час перебування у Німеччині (1944–1949): це і робота в книгознавчій секції новозаснованої Української вільної академії наук (УВАН), і співпраця з Ю. Липою, Є. Чикаленком, М. Садовським, У. Самчуком, В. Дубровським, В. Доленгом, М. Міллером, М. Ветушовим, Ол. Лотоцьким, Ол. Оглобліним. Саме у співробітництві з Ю. Липою було засновано Українські Суходоловий, Морський та Океанічний (Чорноморські) інститути, головним призначенням яких було дослідження геополітичних проблем України.

Разом із багатьма українцями Л. Биковський у 1949 році залишив непривітну післявоєнну Європу й за допомогою пастора В. Кузіва потрапив до США, де прожив понад 40 років й брав участь у розбудові українських наукових інституцій, зокрема книгознавчої секції УВАН (США). Він був серед засновників Денверської групи та Українського історичного товариства. Тривалий час плідно співпрацював з

Л. Винаром, головою Українського історичного товариства та головним редактором наукового журналу «Український історик». Дослідник був активним дописувачем цього часопису, з Л. Винаром їх поєднувало й спільне захоплення бібліографією.

Можна сперечатися, якій ділянці книгознавства Л. Биковський віддавав перевагу, але бібліографія була й залишалася до кінця життя його улюбленою справою. Багата і різноманітна тематика бібліографічних студій науковця, яка сприяла поєднанню його історичних та публіцистичних зацікавлень. Він був автором низки біобібліографій і біографічних матеріалів про діячів української науки та культури: мистецтвознавця К. Широцького, гідротехніка і меліоратора І. Шовгеніва, поета Степана Рудницького, громадського діяча, письменника, поета, публіциста Ю. Липу, українського і єврейського політичного та громадського діяча, історика, політолога, економіста С. Гольдельмана, істориків В. Міяковського, М. Міллера, першого Президента УВАН, громадського і політичного діяча, відомого вченого в галузі сільського господарства М. Ветухова, сходознавця А. Кримського та ін.

Справедливо вважають Л. Биковського своїм колегою історики [8], адже значну частину його творчої спадщини складають спогади та публіцистичні статті в таких українських часописах, як: «Бібліотечний журнал», «Бібліологічні вісті», «Українська трибуна», «Українська книга», «Книголюб», «Український історик», «Визвольний шлях», «Нові дні», «Літопис Волині», «Свобода», «Вільне слово», «Український голос», «Гомін України», «Книга», «Книжка», «Краківські вісті» та ін. – усього понад 80 назв. Спогади Л. Биковського унікальні, бо висвітлюють маловідомі події в історії різних країн та містять відомості про їхніх учасників [9]. Усі вони отримали широкий розголос та позитивні відгуки серед наукової та культурної громадськості української діаспори.

В останні роки життя науковець реалізував два фундаментальні бібліографічні проекти: «Українські книгознавчі періодики і збірники першої половини ХХ століття» та власну біобібліографію «У службах українській книжці». Наклад першого видання становить лише десять примірників.

Навіть короткий огляд діяльності Л. Биковського засвідчує актуальність, важливість його спадщини не тільки для дослідників, але й для пересічних людей, які цікавляться історією України. Значний інтерес для бібліотечних працівників становлять як теоретичні праці, так і бібліографічні покажчики, біографічні студії.

Поки історія перевидання праць Л. Биковського в Україні нараховує лише окремі приклади. У 1996 році в щорічнику «Україна. Наука і культура» було надруковано фрагмент з його спогадів «Від Привороття до Трапезунду»; в 1997 році за фінансової підтримки дружини Л. Биковського М. Биковської науковцями Л. Винаром і Я. Ісаєвичем було перевидано біобібліографію «У службах українській книжці» [10], яку мали отримати всі наукові, обласні та

університетські бібліотеки; в 1999 році завдяки зусиллям Н. Солонської побачила світ праця «Книгодрукування на Україні» [11].

На нашу думку, було б доцільним перевидати найважливіші праці Л. Биковського, що стало б практичним кроком на шляху вшанування пам'яті українського книгознавця, пізнання історії бібліотечного руху минулого століття.

Список літератури

1. НБ України ім. В.І. Вернадського. Ін-т архівознавства. – Ф. 1, оп. 2, од. зб. 1, 2, 3.
2. Наукові читання Інституту української книги, присвячені 100-річчю з дня народження Л. Биковського // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи : [матеріали] міжнар. наук. конф., м. Київ, 10-12 жовт. 1995 р. / НАН України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К., 1995. – С. 96–107, Левко Устимович Биковський (1895–1992) : біобібліогр. нарис / НПБ України ; авт.-склад. Н. В. Казакова. – К., 1996. – 63 с. – (Видатні діячі української книги ; вип. 5).
3. Grabowska J. Leona Bykowskiego koncepcja księgoznawstwa i bibliotekoznawstwa. – Wrocław, 1974. – 83 s. – Машинопис.
4. Праці Т. Ківшар: Книгознавча концепція Левка Биковського подебрадського періоду (1922–1923) // Вісн. Львів. ун-ту. Серія : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Л., 2008. – Вип. 3. – С. 145–156; Проблеми вивчення історії бібліотечного руху доби визвольних змагань українського народу (1917–1921 рр.) // Бібліотека у демократичному суспільстві. – К., 1995. – С. 193–194; праці Г. Ковальчук: Бібліологічні вісті, 1923–1930 : сист. анот. покажч. – К., 1996. – 160 с., Журнал УНІКу «Бібліологічні вісті» // Бібл. вісн. – 1997. – № 2. – С. 26–28; Королевич Н. Українські бібліографи ХХ століття : навч. посіб. для ін-тів культури України. – К., 1998. – 327 с.; праці Ю. Секунові: Історико-культурологічна спадщина Лева Биковського : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2003. – 20 с.; Діяльність Л. У. Биковського у Всенародній бібліотеці України // Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія : Історія. – К., 2000. – Вип. 2. – С. 85–93; Варшавський період науково-організаційної діяльності Л. Ю. Биковського // Україна і Польща в ХХ столітті : проблеми і перспективи взаємовідносин. – К. ; Краків, 2002. – С. 129–131, Національно-культурницька діяльність Л. Биковського напередодні та в період Першої світової війни // Культура і мистецтво у сучасному світі : наук. зап. – К., 2002. – Вип. 3 – С.128–134; Л. Биковський як науково-організаційний діяч в Українському Чорноморському Інституті // Наук. зап. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – Вип. 49. – С. 276–286; Роль Л. Биковського в діяльності Українського наукового інституту книгознавства // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика : зб. ст. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 258–264; праці Н. Солонської: До історії книжкової торгівлі 20–30-х років в Україні : на матеріалах журн. «Бібліологічні вісті» та рукоп. Л. Биковського // Бібл. вісн. – 1996. – № 5. – С. 12–21; праці Н. Казакової: Просветительское, библиотечное и библиографическое наследие деятелей украинской культуры 20–30-х годов : (на примере науч. деятельности Л. Биковского) // Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами: сб. докл. междунар. конф., г. Прага, 14-15 авг. 1995 г. / Нац. б-ка

Чеш. Республіки, Славян. б-ка. – Прага, 1995. – Ч. 2. – С. 706–714, Український книгознавець Л. Биковський – кореспондент Українського наукового інституту книгознавства // Історія бібліотечної справи в Україні : зб. наук. пр. – К., 1995. – Вип. 1. – С. 67–73, Вшанування Л. Биковського // Свобода. – Sersey city, New York, 1995. – 22 лип. – С. 4, Левко Устимович Биковський // Україна. Наука і культура : щорічник. – К., 1996. – Вип. 29. – С. 250–252; Біографічні студії українського книгознавця Лева Биковського // Наук. зап. / Нац. ун-т «Кієво-Могилянська академія». Спец. вип. Т. 9, ч.1. – К., 1999. – С. 63–66; Биковський Лев // Календар знаменних та пам'ятних дат 2000 : на II кв. / НПБ України. – К., 2000. – С. 36–39; Биковський Лев Юстимович // Енциклопедія Сучасної України. – К., 2003. – Т. 2 : Б – Біо. – С. 599–600. – У співавторстві.

5. Праці Н. Лелікової: Ладислав Живный – Лев Быковский : вклад в книговедение и библиографию // Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами ... – Прага, 1995. – Ч. 2. – С. 755–761, “Мой бог – украинская книга независимо от направлений и партий...” : (к 100-летию со дня рождения Льва Быковского) // Историко-библиографические исследования : сб. науч. тр. / РНБ. – М., 1996. – Вып. 6. – С. 148–174, Теоретические взгляды Льва Быковского в контексте развития всемирной науки о книге // Библиотека высшего навчального закладу – центр науково-інформаційно-го забезпечення підготовки національних кадрів : прогр. міжнар. наук.-практ. конф., м. Кам'янець-Подільський, 19–21 верес. 2007 р. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т імені Івана Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://http://library.tup.km.ua/about_library/naukova_robota/nauk1.htm. – Назва з екрана.

6. Биковський Л. Бібліотека Кам'янець-Подільського Українського університету : спомини // Слово істини. – Вінніпег, 1949. – Ч. 3 (15), січ. – С. 18–23.

7. Праці О. Завальнюка: Л. Ю. Биковський – помічник бібліотекаря Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919–1920 рр.) // Педагогічне Поділля : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Серія соціально-педагогічна / Кам'янець-Поділ. держ. ун-т. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 4, т. 5. – С. 3–8, Биковський Лев Юстимович // Історія Кам'я-

нець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.). – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 339–344.

8. Праці С. Білоконя: Биковський Лев Юстинович // Довідник з історії України : А–Я. – 2-ге вид., доопрац. і доповн. – К., 2001. – С. 63; Биковський Лев Юстимович // Енциклопедія історії України. – К., 2003. – Т. 1 : А–В. – С. 252–253 : портр.; Биковський Лев Устимович // Історія України : А–Я: енцикл. довід. – 3-тє вид., доопрац. і доповн. – К., 2008. – С. 100 : портр.

9. Праці Л. Биковського: Польське повстання у Варшаві 1944 року : спомини очевидця // Визвол. шлях. – 1963. – Кн. 1. – С. 40–50; Кн. 2. – С. 166–176; Кн. 3. – С. 288–295; Кн. 4. – С. 390–398; Книгарні – бібліотеки – академія : спомини (1918–1922) / передм. Н. Василенко-Полонська. – Мюнхен; Денвер, 1971. – 151 с. : іл.; З Генеральної губернії до Вартегау : спомини, 1944–1945. – Денвер; Колорадо, 1973. – 109 с. : іл.; На Кавказько-Турецькому фронті : спомини з 1916–1918 рр. – Вінніпег; Денвер, 1968. – 152 с. : іл. – (Волиніана); Від Привороття до Трапезунду : спомини (1895–1918). – Мюнхен; Денвер, 1969. – 133 с. – (УІТ. Серія «Мемуаристика» ; ч. 1.); Ваймарські часи : спомини / передм. Ю. Лавріненка. – Денвер; Колорадо, 1970. – 52 с. : іл.

10. Биковський Л. У службах українській книжці / упоряд. Л. Винар, Я. Ісаєвич; УІТ, НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Міжнар. Асоц. українців, Коміс. бібліографії і інформатики. – Львів; Нью-Йорк, 1997. – 328 с.

11. Биковський Л. Від Привороття до Трапезунду : [фрагмент] / публ. Н. Казакова // Україна. Наука і культура : щорічник. – К., 1996. – Вип. 29. – С. 253–259; Солонська Н. Г. До історії книжкової торгівлі 20–30-х років в Україні : на матеріалах журн. «Бібліологічні вісті» та рукоп. Л. Биковського // Бібл. вісн. – 1996. – № 5. – С. 12–21; Солонська Н. Г. Невідома праця Л. Биковського «Книгодрукування на Україні» // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 247–251; Биковський Л. У. Історія книжної торгівлі в Росії / публ., підгот. до друку Н. Г. Солонська // Там само. – С. 313–318; Його ж. Історія української преси / підгот. до друку Н. Г. Солонська // Там само. – С. 247–251, 300–312; Його ж. Ціна на книгу / публ., підгот. до друку Н. Г. Солонська // Там само. – С. 319–322.

Л. БИКОВСЬКИЙ І ЗВЕНИГОРОДЩИНА

На північний захід за 3–4 км від села Вільховець розкинувся лісовий масив Привороття. Він тягнеться більш як на 10 км і є одним із найбільших серед лісів Звенигородського району Черкаської області. Це край, де пройшли дитячі та юнацькі роки Лева Устимовича Биковського. Життєві та творчі шляхи науковця пролягали багатьма містами України, країн Європи і США, але в його серце назавжди увійшла мала батьківщина, куди йому не судилося повернутися.

Вшановуючи пам'ять **Л. Добровольська** про земляка, за ініціативою виконкому сільської ради та громади його ім'ям названо вулицю села. Вже стало доброю традицією розпочинати урочистості біля пам'ятного знаку, який відкрито до 100-річчя Л. Биковського. Граніт для кам'яної брили взято з вільховецького гранітного кар'єру. Автор – місцевий художник П. Бевзенко. На мармуровій таблиці напис золотими літерами: «Тут стояв будинок, в якому

пройшли дитячі й юнацькі роки видатного українського публіциста і книгознавця Левка Устимовича Биковського».

Життя і доробок науковця дедалі частіше привертають увагу вітчизняних науковців, звенигородських краєзнавців, бібліотекарів, працівників районного музею.

Цікаві спогади, перекази про родину Биковських зібрав краєзнавець М. Кропивко. Він записав розповіді старожилів села Івана Онисимовича Робочого та Антона Яковича Сенченка про батька Лева Биковського – пана Устима, який із сім'єю проживав на «кордоні» (на окраїні Привороття). Біля будинку лісного був прекрасний сад, пасіка та криниця з цілющою, крижанною водою, яка збереглась і до сьогодні. Про криницю в селі говорять: «Якби напитись мені води з Устимової криниці, то і ліків ніяких не потрібно». Зберігся й каштан, який є ровесником Лева Устимовича. За переказами, батько висадив дерево на честь народження сина. Каштан знаходиться під охороною, про що свідчить дошка з написом. Батько Биковського був лісничим. Про нього залишилися спогади як про інтелігентну, високоосвічену та чуйну людину. Він знаходив час приділити увагу та подякувати підліткам, які допомагали у висадці молодих насаджень, надавав безкорисливу допомогу вдовам, самотнім літнім людям, бідним

багатодітним родинам – виділяв по купі-дві хмизу. Неодноразово у бесідці, що знаходилася в садку, за будинком Биковських, зустрів Антон Якович Лева Биковського (спершу гімназиста, а потім і студента), який подарував йому декілька книжок.

Значний внесок у справу відновлення пам'яті краян про Л. Биковського зробив історик і журналіст В. Хоменко – автор двох краєзнавчих довідників та понад 400 публікацій у газеті «Шевченків край». Завдяки ним звенигородці дізналися про життєвий та творчий шлях Л. Биковського, познайомилися з публікаціями про нього.

У Звенигородському районному краєзнавчому музеї розроблено тематичну екскурсію «Урочище Привороття як берег надії» та екскурсійний супровід до пам'ятного знаку в с. Вільховець. Тут зберігаються книги Л. Биковського, надіслані його дружиною – Марією Биковською, з екслібрисом науковця.

Активно популяризують творчу спадщину Л. Биковського бібліотеки Звенигородщини: збирають матеріали, проводять вечори, бесіди, присвячені його життєвому та творчому шляху. В плані роботи районної ЦБС на 2010 рік – проведення загальносистемного масового заходу «З Україною в серці» та виготовлення інформаційного листка про ювіляра.

ДО 65-РІЧЧЯ ПЕРЕМОГИ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ РОЗПОВІДАЮТЬ...

Відновлення публічних бібліотек м. Києва у післявоєнні роки

Ми продовжуємо розповідь про долю українських бібліотек під час фашистської окупації, про бібліотечних працівників, які рятували культурне надбання народу, захищали Батьківщину та відновлювали свої книгозбірні після визволення столиці України.

ВЕЛИКОЮ руїною стала вся Україна після фашистської окупації. Непоправної шкоди і втрат зазнала не лише українська людність і земля, а й українська культура. Пам'ятки української писемності, твори мистецтва, книжки тощо сотнями мільйонів вивозилися з окупованих територій через оперативний штаб Альфреда Розенберга до Німеччини. Нещадно було пограбовано храми, музеї, бібліотеки. Все, що не встигли вивезти, – підірвали, спалили, знищили.

У газеті «Радянська Україна» від 27 листопада 1943 року в статті «В київських бібліотеках» (стилістика і правопис в усіх цитованих документах і джерелах залишається без змін) зазначалося: «Гітлерівські варвари грабували і знищували книгосховища. Разом з університетом загинула і бібліотека, яка налічувала близько 80 000 книг. Німці вивезли всю економічну літературу та архів старовинних актів. Близько мільйона книжок нарахувала бібліотека ім. ВКП(б). Понад 50 000

краєзнавчої та іншої літератури німці вивезли, а решту спалили.

**Л. Ковальчук,
І. Громошенко**

Фашистські грабіжники зруйнували бібліотеку Академії Наук. Звідси вивезена література по краєзнавству, географії, статистичні матеріали. 100 000 книжок було викинуто на вулицю з бібліотеки, яка містилась на бульварі Шевченка, 14. Ці приміщення німці використовували під житло. Тут загинула майже вся математична література академіка Крилова, цінні матеріали з філології та історії».

1 грудня 1943 року на мітингу у визволеному Києві доцент Академії наук УРСР Ю. Марковський зазначив: «Ми знаємо, що німці вивезли з Києва до Німеччини приблизно біля 700 тисяч книжок; спалили в грубах, розтягнули та взагалі знищили під час свого перебування в Києві щось біля 600 тисяч книжок, а зірвали і спалили під час відступу 2 мільйони 500 тисяч книжок. Разом виходить, що

ці, так звані «культур-трегери» одних книжок знищили та вивезли з Києва біля 4 мільйонів. Це знаємо ми, а фактично книжок загинуло, звичайно, значно більше» («Радянська Україна» від 01.12.1943).

Частина книжкового фонду районної бібліотеки ім. М. О. Некрасова під час окупації переховувалася бібліотекарями у склепах Байкового кладовища і таким чином була збережена; повністю знищено фонд районної бібліотеки ім. Івана Франка; кращі книги з бібліотеки ім. В. П. Чкалова забрала на зберігання матушка Солом'янської церкви. Ці книгозбірні практично одразу після визволення Києва від фашистів відкрили свої двері для читачів.

Відновлення бібліотек і роботи всієї бібліотечної мережі стало одним із першочергових завдань. Уже в грудні 1943 року розпочали роботу перші 8 новостворених районних бібліотек, про що свідчить рішення Київської міської ради депутатів трудящих № 26 від 17 грудня 1943 р.: «На подання Київського міського відділу Наросвіти про відкриття районних бібліотек у м. Києві Виконавчий Комітет Міської Ради вирішує:

Відкрити з 15 грудня 1943 р. у м. Києві 8 районних бібліотек: Сталінського району ім. Січневого повстання; Жовтневого району ім. Лермонтова; Кагановичського району ім. Коцюбинського; Петровського району ім. Котовського; Кіровського району ім. Жовтневої Революції; Залізничного району ім. Ворошилова; Молотовського району ім. Шевченка; Дарницького району.

Голова Виконкому Київ. міськ. Ради (Лебедь)».

У 1944 році в Києві кількома етапами створювалася розгалужена мережа районних бібліотек. Відповідно до рішення виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих № 23 від 27 січня 1944 р., було створено 5 районних бібліотек, згодом, за рішенням № 92/15 від 14 квітня 1944 р., – ще 10 книгозбірень і ще декілька – за рішенням № 276/8 від 21 листопада 1944 р.

Як промовисто свідчать тогочасні документи, спогади учасників та очевидців тих подій, бібліотеки «збиралися» з літератури, яка була викинута на вулицю, залишалася в покинутих будинках, зруйнованих квартирах, дуже часто з саморобних книжок, особливо підручників, яких так не вистачало школам, тощо.

Про це йшлося і в рішенні виконавчого комітету Київської міськради «Про облік і зберігання безгосподарчої літератури» № 27 від 17 грудня 1943 р.: «Щоб запобігти розбазарюванню безгосподарчих бібліотек, Виконавчий Комітет Міської Ради ухвалює:

1. *Зобов'язати Виконкоми РайРад м. Києва провести через будинкоуправи і домовласників повний облік та забезпечити належне схоронення літератури безгосподарчих бібліотек.*

2. *Всю обліковану і зібрану безгосподарчу літературу передати Київському міському відділу Народної Освіти для поповнення книжкових фондів державних бібліотек.*

3. *Категорично заборонити Райрадам, будинкоуправам і фінансовим органам передавати безгосподарчу літературу іншим установам, організаціям і окремим особам.*

4. *Беручи до уваги, що багато пожильців, зайнявши квартири по ордерам, незаконно і самочинно захопили безгосподарчу літературу – зобов'язати керівників будинків і комендантів облікувати цю літературу, зібрати і здати міському відділу Наросвіти.*

Відповідальність за зберігання безгосподарчої літератури взагалі покласти на будинкоуправи, комендантів будинків та домовласників.

5. *Зобов'язати завідуючого міськ. ВНО тов. ДУДАРЕНКА всю зібрану безгосподарчу літературу розподілити серед державних бібліотек м. Києва.*

В. о. Голови Виконкому Київської Міської Ради (Лебедь)

Зав. секретаря (Поплавець)».

У грудні 1943 р. у приміщенні української чоловічої середньої школи № 55 Молотовського (нині Шевченківського) району міста Києва, за адресою вул. Артема, 18, почалося формування бібліотеки, яка згодом стане Публічною бібліотекою імені Лесі Українки для дорослих.

В її створенні брав участь колишній вчитель, а тепер пенсіонер Василь Миколайович Загоруй, багатолітній читач Публічної бібліотеки імені Лесі Українки. Він пише у своїх спогадах: «Після визволення м. Києва від фашистських загарбників в 1943 році життя в місті поступово почало налагоджуватись. Стали функціонувати школи та інші культурні заклади.

Мені особисто було доручено, крім викладацької роботи, організувати і керувати районним методичним кабінетом. Довелося зупиняти на вулиці ручні візочки, навантажені книжками, завертати їх до школи № 55, де знаходився методкабінет і скидати тут поклажу. З'ясувалося, що ці книжки здебільшого належали громадянам, які на той час не проживали в Києві.

Таким чином впродовж певного часу в методкабінеті було зібрано величезну кількість книжок.

Особливу роль у цій справі відіграли деякі учні 55-тої школи, що об'єдналися в цілеспрямований колектив справжніх слідопитів. Від їхнього методкого ока важко було приховатися розкрадачам соціалістичного майна. Вони запропонували мені провести обстеження деяких горищ на вулиці Львівській (нині – Артема) і на Вознесенському узвозі (нині – вул. Смирнова-Ласточкина).

Цю операцію було проведено і не без успіху. На деяких горищах було знайдено звалища книжок, головним чином підручників для середньої школи. Мабуть, ці книжки розглядалися як макулатура, придатна для розпалювання пічок. Зібрані таким чином книжки необхідно було сортувати, приводити в порядок.

Придбані були бібліотечні шафи. Першим бібліотекарем було призначено Т. Ремезову, яка з ентузіазмом взялася за справу і багато зробила. Всі шкільні підручники і навчальні посібники були відділені з загальної маси книжок і направлені за заявками директорів до шкіл, де вони були потрібні. Значну кількість книжок спеціального призначення було передано бібліотеці при клубі трамвайників на Лук'янівці.

Через деякий час стали приходити до нас професори Київського університету з проханням пошукати книжки, що їм належать.

Пригадую, проф. Грищенко взяв певну кількість книг і рукописів, тобто невиданих ще книг. А проф. Даденков виявив багато книжок з його особистої бібліотеки. Йому допомогли відібрати його книжки. Забрав він їх з великою вдячністю.

Були і інші випадки повернення книг.

Через деякий час бібліотека почала функціонувати, але складність полягала в тому, що бажаних користуватися нею було багато, а приміщення для такої кількості книг було замале і незручне. Прошло ще небагато часу і райвиконком надав бібліотеці більш придатне приміщення по Діонісівському провулку.

Всю методичну літературу було виділено із загальної маси книжок і залишено в методкабінеті, а решту книг було перевезено в нове приміщення. Призначений був бібліотекар і почала функціонувати нова районна бібліотека Молотовського (тепер Шевченківського) району, якій було присвоєно ім'я Лесі Українки <...>

Так створювалася бібліотека імені Лесі Українки. <...>

Важливо те, що бібліотека створена, функціонує, здійснює свою дуже важливу культурну місію».

Незважаючи на те, що війна ще не закінчилася та йшли воєнні дії, видавничу політику в країні було спрямовано на поширення творів класиків національних літератур, видання творів письменників національними мовами. Масовим тиражем видано брошури з серії «Класики української літератури»: «Казки про добробут» І. Франка, «Катерину» Т. Шевченка.

Як повідомляла газета «Правда України» від 4 квітня 1944 року, Державне видавництво України випустило у світ ряд нових книжок, серед них: вибрані вірші М. Бажана, М. Рильського, твір Іщука «Леся Українка».

Деякі дослідники тогочасної культурної політики в Україні вже в 1990-х роках на хвилі розпаду Радянського Союзу говорили про утиски з боку влади українських письменників, українських книжок. Так, видавництвом «Дніпро» 1993 року було видано працю П. Голубенка «Україна і Росія у світлі культурних взаємин», де автор стверджує: «Все, що було написано і видане в українській літературі в роки війни, було розкритиковане, вилучено з бібліотек і знищене» (с. 423). Насправді, ще й сьогодні у фондах лише

київських бібліотек зберігаються твори українських письменників, присвячені Україні та українській історії, переклади українською мовою кращих зразків світової літератури, що були видані саме у воєнний час. Це книжки поетів В. Сосюри, М. Рильського, П. Тичини, В. Самійленка, письменників В. Собка, В. Козаченка, О. Довженка, українські думи та історичні пісні, «Історія України в документах і матеріалах», «Чорноморський збірник», що видавалися під час окупації України в Уфі, Москві, Саратові, Куйбишеві тощо.

Державна політика щодо відновлення бібліотечних фондів сприяла тому, що за період з 1945 по 1947 р. фонди публічних бібліотек України зросли на 18 млн. примірників.

Для поточного комплектування цих книгозбірень протягом 1944–1945 років в усіх областях республіки було поновлено бібліотечні колектори. Починаючи з 1947 року, вони формували фонди близько 25 тис. бібліотек, чим було дано поштовх для створення центрального бібліотечного колектору.

Задля підвищення фахового рівня кадрів масових бібліотек Рада Міністрів УРСР зобов'язала Комітет у справах культурно-освітніх установ УРСР забезпечити підготовку бібліотечних працівників через учнівство при обласних і міських книгозбірнях, навчання в культосвітніх технікумах. І, що надзвичайно важливо, з 1 червня 1947 року було відновлено роботу Харківського державного бібліотечного інституту із заочним відділенням. До того підготовку кадрів здійснював бібліотечний факультет при Харківському педагогічному інституті. Працівників із середньою спеціальною освітою готували бібліотечні відділення культурно-освітніх технікумів.

На 1 січня 1947 року було відновлено 1 068 сільських, 1 041 міську і районну та 46 обласних бібліотек системи Комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР і 3 261 профспілково, відомчу та шкільну книгозбірні.

Таким чином, попри всі труднощі, вже в 1947 році мережу державних масових бібліотек було повністю відновлено.

Список використаної літератури

1. КДМА. – ф. Р-986; ф. Р-987.
2. Публічні бібліотеки Києва : довідник. – К., 2004. – 96 с.
3. Ашаренкова Н.Г., Гільманова Л.В. Робота з читачами дитячих бібліотек України у повоєнні роки / Н.Г. Ашаренкова, Л.В. Гільманова. – К., 1998.
4. Абрамов К.И. История библиотечного дела в СССР : учебник / К. И. Абрамов. – 3 изд., перераб. и доп. – М. : Книга, 1980. – 351 с.
5. Лесохина В.С. Положение о библиотечном деле в СССР в действии / В.С. Лесохина // Актуальные вопросы библиотечной работы : теория и практика : сборник. – М. : Книга, 1985. – 175 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК МИКОЛАЇВСЬКОГО РЕГІОНУ

У Миколаївській області є приклади ефективного вирішення складних питань у бібліотечній справі, зокрема опікується бібліотечною сферою облдержадміністрація, ефективно працюють колегіальні органи – Міжвідомча рада з питань бібліотечної роботи, колегія управління культури і туризму облдержадміністрації, Об'єднана науково-методична рада обласних бібліотек, Рада директорів ЦБС.

Тут діють 508 публічних бібліотек сфери впливу Міністерства культури і туризму України: 3 обласні, 403 сільські, 61 міська, 22 центральні для дорослих, 19 центральних для дітей. Усі міські та сільські книгозбірні об'єднано в ЦБС. Стаціонарні бібліотеки знаходяться у 424 населених пунктах. Позастаціонарними формами бібліотечного обслуговування охоплено 256 сіл області.

У цих закладах працюють 1 019 бібліотечних фахівців, із них 71% має вищу спеціальну та базову спеціальну освіту, 41% бібліотекарів мають стаж роботи більше 20 років. Переважна кількість спеціалістів (86%) працюють на повну ставку.

З метою вдосконалення діяльності сільських бібліотек регіону, реалізації державної політики у сфері культури на селі, збереження та примноження культурного потенціалу області, створення умов для інформаційної підтримки освіти, професійної діяльності сільського населення розроблено обласну Програму «Сільська бібліотека» на 2010–2015 роки, що передбачає поетапну реалізацію поставлених завдань у кожному районі області з врахуванням збалансованих підходів до фінансування.

Для реалізації поставлених у програмі завдань Миколаївський регіон має потужну методичну базу: не одне десятиліття Рада директорів ЦБС забезпечує розвиток бібліотек відповідно до потреб суспільства на основі новітніх досягнень теорії і практики бібліотечної справи. Досить розповсюдженим є проведення виїзних засідань Ради, особливої значущості яким у 2008–2009 рр. надала участь фахівців НПБУ: завідувачки відділу наукового аналізу та розвитку бібліотечної справи І. Цуриної з виступом «Корпоративна культура: ефективна організація, якісне обслуговування» та ученого секретаря Н. Розколупи, яка висвітлила проблему «Посадові та робочі інструкції як документи, що визначають трудову функцію працівників».

Центральні бібліотеки ЦБС організовують участь провідних фахівців ОУНБ ім. О. Гмирьова у звітних зборах колективів ЦБС, навчальних семінарах-тренінгах з виступами, майстер-класами, практикумами тощо.

На базі тренінг-центру ОУНБ ім. О. Гмирьова за період 2001–2009 рр. проведено 15 семінарів-тренінгів для ряду категорій спеціалістів: для директорів ЦБС – «Інтернет-центр для читачів публічних бібліотек», «Web-сайт: десять кроків до успіху», для працівників відділів обслуговування – «Моделі розвитку сучасного інформаційного сервісу в бібліотеці», для

працівників відділів комплектування та обробки – «Розвиток інформаційно-документних ресурсів ЦБС на сучасному етапі», для працівників, які відповідають за впровадження новітніх технологій, – «Підвищення рівня комп'ютерної грамотності», «Використання бібліотеками програмного комплексу «ІРБІС», «Корпоративна каталогізація: участь ЦБС області».

Проведено обласний тренінг «Краєзнавча діяльність бібліотеки: традиції та інноваційний пошук» за участю завідувачів сільських бібліотек-філій 6 ЦБС області. Для працівників методичних відділів проведено семінари-тренінги «Методична діяльність бібліотеки сьогодні: напрями, функції, форми роботи» та «Методична діяльність: від теорії до практики».

Дієвий результат дають виїзні заходи на базі кращих бібліотек регіону – засідання Ради директорів, обласні семінари, тренінги, майстер-класи тощо. Крім того, фахівці області отримують від методичних центрів різноманітні інформаційні матеріали регламентуючого, методичного, рекомендаційного характеру. У 2009 р. уперше проведено виїзний семінар-тренінг на базі Жовтневої та Снігурівської ЦБС для працівників методичних відділів з метою «Методична діяльність: модельна бібліотека – веління часу» та виїзний семінар-тренінг для працівників ряду ЦРБ – «Інформаційні системи та технології в бібліотечних закладах» на базі Вознесенської ЦРБ.

У цілому кваліфікацію підвищили близько 400 співробітників центральних бібліотек та сільських філій, і серед них – майже всі категорії бібліотекарів.

Наразі постала потреба, по-перше, проведення моніторингу практичної реалізації рішень колегіальних органів управління, рекомендацій семінарів-тренінгів у ЦБС області, по-друге, визначення організаційних та практичних перспектив методичного керівництва бібліотеками області.

Одним із важливих напрямів методичної діяльності залишається удосконалення фахового рівня бібліотекарів через щорічні конкурси професійної майстерності. Для участі в конкурсі «Сільська бібліотека: сучасний погляд» (2007) подали матеріали 32 сільські бібліотеки-філії усіх районних ЦБС. У конкурсі «Творчий пошук: грані видавничої діяльності» (2008) взяли участь усі 19 районних ЦБС, було надано близько 270 видань за 4 видами: «Буклет (путівник) бібліотеки», «Методичне видання», «Бібліографічне видання», «Видання малої форми». У Регіональному конкурсі на краще методичне та бібліографічне видання публічних бібліотек Півдня України за 2008–2009 рр. у номінації «Моя мала Батьківщина» відзначено дипломами роботи таких ЦБС: Казанківської – «Щоб людям весело було: бібліографічний посібник, присвячений життю і творчості П. П. Глазового», Очаківської – «В потомках наше дело отзовется: памятники и памятные места Очаковщины» та Баштанської – «Я – ваш» до 85-річчя від дня народження письменника О. Сизоненка.

Т. Вірвока

У 2008 р. у всеукраїнському конкурсі «Бібліотека року» в числі 13 учасників було 5 бібліотек Миколаївського регіону: ОУНБ ім. О. Гмирьова, ЦБ ім. Ш. Кобера і В. Хоменка м. Миколаєва, Вознесенська ЦРБ, ЦБ ім. М. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва (зайняла 2 місце) та Бармашівська сільська бібліотека Жовтневої ЦБС (посіла 3 місце).

У 2009 р. проведено обласний конкурс «Центральна районна бібліотека: сучасна модель, нові пріоритети», метою якого було стимулювання пошукової та інноваційної діяльності, що сприяє розвитку і модернізації бібліотечно-інформаційного обслуговування населення. Конкурс проводився серед районних ЦБС області за двома номінаціями.

У номінації «Кращий проект модельної бібліотеки» переможцями визнано Очаківську та Баштанську ЦРБ (центри краєзнавства), Березнегуватську ЦРБ (Центр популярної літератури). Критеріями для визначення переможців були: освоєння та застосування нових форм і методів обслуговування населення, прогресивних інформаційних технологій; новаторські рішення проблем комплектування бібліотечного фонду; інноваційний підхід до організації й оформлення інформаційного середовища; дослідницька, методична, видавнича, рекламна робота; розвиток економічної діяльності та ін.

У номінації «Кращий директор» відзначено директора Жовтневої ЦБС Т. Остафійчук. Основними критеріями оцінювання робіт, представлених на конкурс, стали: розроблення і впровадження авторських рішень та ідей; наявність творчих матеріалів; публікації у професійній пресі; громадська активність.

Важливою складовою методичної діяльності є відвідування фахівцями ОУНБ ім. О. Гмирьова ЦБС області з метою вдосконалення зворотного професійного зв'язку з бібліотеками. За останні роки кількість виїздів до ЦБС істотно збільшилась. У 2008 р. були виїзди до 12 ЦБС (30 бібліотек), у т. ч. 18 сільських бібліотек-філій, а у 2009 р. – до 22 ЦБС (60 бібліотек), у т. ч. 5 сільських бібліотек-філій. За підсумками виїздів розробляються рекомендації щодо усунення недоліків, терміни виконання та надання інформації за результатами роботи до обласної бібліотеки. Інформація щодо виконання рекомендацій у подальшому використовується при повторному виїзді та під час започаткованих співбесід із керівником ЦБС.

Для перевірки практичного втілення на місцях поставлених завдань ОУНБ ім. О. Гмирьова було заплановано та проведено суцільний моніторинг 22 ЦБС області. Його результати дозволили фахівцям обласної бібліотеки здійснити фактографічний аналіз стану визначення та створення модельних бібліотек в регіоні. Він включав дані щодо кількості бібліотек, режиму роботи для користувачів, проведених ремонтів, наявності комп'ютерної та оргтехніки тощо.

Продовженням цієї професійної акції стало проведення індивідуальних співбесід із керівниками всіх бібліотечних систем за результатами виконання рішень Ради директорів ЦБС.

Останні декілька років для бібліотек області були періодом активних змін і трансформацій. Так, районні та міські ЦБС, з метою забезпечення належного

рівня організаційно-правових основ та удосконалення виробничих процесів діяльності ЦБС:

- змінили режими роботи закладів;
- удосконалили плани бібліотечного обслуговування, основну документацію бібліотек (ЦБС);
- оновили штатні розписи та посадові інструкції;
- створили карти інформаційного обслуговування бібліотек регіону.

На виконання рішень І Форуму сільських бібліотекарів було:

- розроблено проекти переоснащення модельних сільських філій та бібліотек (ЦБС) області;
- створено при обласній бібліотечній асоціації ініціативну групу з числа директорів районних ЦБС тощо.

Для підтримання партнерських зв'язків, формування позитивного іміджу бібліотек:

- створено при них громадські активи;
- взято участь у регіональних етапах всеукраїнського соціологічного дослідження «Розподіл у регіонах книг, отриманих за Державною програмою розвитку та функціонування української мови на 2004–2010 роки»;

- проведено в ЦБС рекламну та соціальну акції.

В останні роки керівниками та персоналом ЦБС було здійснено серйозну роботу. Проте залишається ряд питань, які потребують додаткової професійної уваги, серед них – характерні для всіх бібліотек країни, що мають вирішуватися на державному рівні.

Також є низка проблем, пов'язаних із суто професійною діяльністю бібліотек, у першу чергу їхніх керівників. Розгляд цих питань буде покладено в основу подальших науково-методичних заходів, у т. ч. для вищої ланки керівників ЦБС.

З метою вивчення досвіду створення модельних бібліотек у 2009 р. ОУНБ ім. О. Гмирьова відвідали директори Вінницької та Кіровоградської ОУНБ, представник управління культури і туризму Кіровоградської облдержадміністрації.

Наступним кроком трансформації методичної діяльності бібліотек Миколаївщини стала ідея організації міжрегіональної Ради директорів ЦБС. Було проведено засідання за темою «Сучасна бібліотека: інноваційне бачення, трансформація діяльності», що стало першим подібним заходом в Україні. Авторитетності заходу надала участь заступника міністра культури і мистецтв та начальника управління установ культури, мистецтв і національної культури Міністерства культури і мистецтв Автономної Республіки Крим, заступника начальника управління Миколаївської облдержадміністрації, представників Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX).

Таким чином бібліотекарі Миколаївщини спрямовують діяльність своїх методичних центрів на запровадження сучасних інноваційних ідей, з тим, щоб їхні заклади відповідали зростаючим вимогам сьогодення, потребам користувачів. Важливим аспектом удосконалення методичної роботи є зважання на фактор особистості: прагнення бібліотечних працівників до удосконалення діяльності, оволодіння сучасними знаннями та навичками, а також сумлінний і творчий підхід до вирішення виробничих проблем.

В умовах кризи діяльність бібліотек має бути більш соціально орієнтованою, адже вони є єдиними відкритими інституціями місцевих громад і здатні дієво допомагати різним верствам населення у сенсі надання інформаційних послуг, працевлаштування, розвитку творчих і ділових здібностей кожної особи, психологічної підтримки тощо. Бібліотеками України накопичено багатий досвід роботи, в т. ч. в умовах кризи (згадаємо 1990-ті роки). Але в нинішній ситуації не зайвим буде ознайомлення зі станом та практикою діяльності бібліотек розвинутих країн світу, зокрема США. Тому пропонуємо вашій увазі матеріал, підготовлений за версією трьох інтерв'ю, опублікованих в американському журналі «Public Libraries»¹.

Будемо вдячні, шановні колеги, якщо ви поділитесь на сторінках «Бібліотечної планети» власним досвідом роботи в період кризи, можливо, також відповівши на запитання «Public Libraries».

ТРИ ПОГЛЯДИ НА РОБОТУ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ КРИЗИ

Нашим американським колегам із трьох різних публічних бібліотек часописом «Public Libraries» було задано схожі запитання, пов'язані з трансформацією їхньої роботи у 2009 році в умовах кризи, а саме:

1. Яким чином економічна криза позначилася на Вашій бібліотеці?
2. Чи відбулися у бібліотеці скорочення штату або годин роботи?
3. Чи помітили Ви зміни у тому, якими бібліотечними послугами відвідувачі найбільше користуються під час кризи?
4. Чи пропонується користувачам якась конкретна допомога з подолання кризи?
5. Чи проводились якісь рекламні кампанії з метою отримання бібліотекою додаткових доходів, громадської підтримки?

Діана Гармон, заступник директора з питань надання послуг користувачам Публічної бібліотеки м. Джоліет (штат Іллінойс)

1. На початок 2009 році бібліотеку відвідували значно більше людей (на 15%, а в деякі місяці навіть на 25%), ніж у 2008 році. Користувачам хотілося б, щоб ціни на послуги були нижчими або безкоштовними. Є невдоволені й з приводу нарахування пені за прострочений термін користування документами. Наш персонал у відділах обслуговування має повноваження самостійно вирішувати питання нарахування пені, адже останнім часом відчутно зросла кількість користувачів, які відмовляються сплачувати пеню та просять подовжити термін користування документами. Зазвичай це пояснюється проблемами з грошима, на роботі, у сім'ї тощо. З цього питання для персоналу було проведено спеціальний курс підготовки.

2. Скорочення штату не відбулося, але ми вже протягом кількох років працюємо з меншою кількістю персоналу. Періодично аналізуємо навантаження на різних ділянках роботи і потім переглядаємо штатний розпис по відділах. Ми з радістю приймаємо допомогу волонтерів і максимально використовуємо їхні знання й уміння, але не допускаємо їх до записів особистих даних користувачів. У нас немає достатньо штату, щоб контролювати роботу волонтерів, тому ті зазвичай займаються добром документів за

виписаними користувачами замовленнями. Іноді доручаємо їм виконання інших завдань. Місцевий ВНЗ вимагає від студентів старших курсів виконання якої-небудь громадської роботи, тому ті з них, які приходять до нас, долучаються до організації виставок, проведення інших заходів.

3. Значно зросла кількість людей, які бажають скористатися бібліотечними комп'ютерами у пошуках роботи. Також збільшилася чисельність безробітних, які приходять до бібліотеки лише задля того, щоб не сидіти дома. Серед них є багато таких, хто вже давно не був у бібліотеці, не знають, що вона може запропонувати. Тому ми надаємо їм детальну інформацію про бібліотечні послуги, проводимо спеціальні ознайомчі заняття, наприклад, як правильно сформулювати свій запит працівнику бібліотеки. Помітно збільшилася кількість відвідувань нашого веб-сайту. Через зворотний зв'язок отримуємо схвальні або, навпаки, критичні зауваження і пропозиції щодо нашої діяльності. А ще зросла кількість авторів, котрі просять придбати їхні книжки.

4. Нами запроваджено тренінги на допомогу в пошуках роботи, складанню резюме, виробленню правильної поведінки під час співбесід, ведення ощадливого способу життя.

5. Ми взяли спеціаліста зі зв'язків із громадськістю. За його допомогою намагатимемося рекламувати роботу бібліотеки під час громадських заходів і розповідати про необхідність її матеріальної підтримки,

¹ Hill N. M. Three views // Public Libraries. – 2009. – Vol. 48, No. 4. – P. 8–11.

адже всі наші зусилля спрямовуються на задоволення соціально-культурних запитів та інтересів різних прошарків населення.

Лурен Дікінсон, директор публічної бібліотеки м. Шейкер Гейтс (штат Огайо)

1. Перш за все, ми почали дуже ретельно розраховувати кожен нашу витрату, обмірковувати, чи варто заповнювати вакансії. Наш бюджет зазнав дуже відчутного удару. Так, у 2008 р. на закупівлю було витрачено на 24% менше коштів, ніж у 2006-му, а у 2009 р. на 12% менше, ніж у 2008-му. Тобто за три роки витрати зменшилися на 38%.

2. Завдяки тому, що наповнення місцевого бюджету, на відміну від державного, залишилося стабільним, а це 2/3 всього фінансування, нам вдалося уникнути скорочень та зміни режиму роботи. Крім того, вже протягом кількох років намагаємося передбачати різні ситуації і тому складаємо свої стратегічні плани, зокрема, щодо змін у репертуарі послуг та штатному розписі. Адже близько 70% публічних бібліотек Огайо повністю фінансово залежать від Фонду публічних бібліотек штату – єдиного джерела фінансування, і тому вони найбільш відчутно постраждали: скорочено штат працівників, зменшено години роботи. Також нами заплановано розширення репертуару інформаційно-довідкових послуг, зменшення кількості пунктів обслуговування і запровадження самообслуговування у відділах абонементів та зберігання. Ми постійно намагаємося скоротити наші витрати і, де можливо, збільшити доходи.

3. Зросла кількість людей, які за допомогою бібліотечних комп'ютерів шукають роботу, складають і відсилають резюме, а також бажають навчитися користуватися комп'ютером, Інтернетом. Для них у нас є спеціальні навчальні курси. Проте зменшилося число тих, хто хоче щось почитати.

4. Ми пропонуємо у нашому комп'ютерному центрі безкоштовні курси, де навчаємо навичок роботи у програмах Word, Access, PowerPoint чи Excel, а також користуватися Інтернетом. Друзі бібліотеки виділяють кошти для здійснення бібліотечних програм (зокрема з надання допомоги у пошуках роботи), фінансують ліцензійний перегляд різних кінострічок. Тому раз на місяць ми можемо надавати фільми для сімейного перегляду.

5. Спільно з міською адміністрацією та школами раз на два місяці бібліотека видає інформаційний бюлетень «Shaker Life», який надсилається кожній родині. У ньому ми маємо можливість обговорити наші проблеми, підказати громадянам, як вони можуть допомогти бібліотеці, а також рекламуємо її послуги, програми і заходи. Разом із громадськими осередками в рамках місцевої програми організуємо позашкільне дозвілля молоді. У 2008 році ми отримали грант у розмірі \$17 тис. Ці гроші дозволили збільшити години роботи бібліотеки, урізноманітнити програму діяльності молодіжного центру в літній період, закупити ігрове обладнання. 2009 р. нами

отримано \$ 19 тис. на організацію роботи з молоддю влітку.

Скип Аулд, директор бібліотеки м. Нью-Йорк (округ Дурхам)

1. Головним завданням сьогодні є незмінність режиму роботи бібліотеки, незважаючи на фінансову скруту. Вчимося при скороченому фінансуванні задовольняти всезростаючі потреби громади у бібліотечних послугах.

2. Скорочення не було, але районна адміністрація нашого округу в грудні 2008 року ввела тимчасову заборону на прийняття нових працівників. На жаль, протягом 2009 р. вона, через зменшення бюджетних асигнувань, залишилася чинною. У нас не заповнено дуже потрібні для роботи вакансії. За даних умов доведеться добряче помудрувати над реструктуризацією штату, щоб забезпечити безперерйну роботу бібліотеки. Та ж реструктуризація буде необхідною для реалізації складених ще десять років тому планів щодо зміцнення регіональної бібліотечної системи разом зі створенням чотирьох нових філій. У реорганізації структури бібліотечного штату ми співпрацюємо з місцевим відділом працевлаштування, щоб «перекласифікувати» деякі посади. Що ж до роботи з персоналом, то кожен працівник заповнив спеціальну форму, в якій мав вказати всі свої вміння та навички, а також побажання стосовно місця роботи і посади. Таким чином ми хочемо оптимально організувати діяльність бібліотеки для виконання орієнтованого на користувача стратегічного плану «Скажемо громаді «Так»».

3. Так, за останні три роки значно зросло користування комп'ютерами: від 100 тис. до 500 тис. сесій на рік. Серед запитів переважають прохання допомогти у пошуку роботи.

4. Зараз ми працюємо за програмою «Чи видно ознаки економічного оздоровлення?». Її очолює професор Школи бізнесу при університеті Дюка Кемпбел Гарвей, який може проаналізувати кожен окремий випадок і дати оцінку в контексті тих загальних процесів економічного оздоровлення, що ми мали у другій половині 2009 року. Також створено більше класів із комп'ютерної грамотності, включаючи допомогу у навичках пошуку роботи, написання резюме тощо.

5. Так, у нас є кілька газетних та радіореporterів, котрі пишуть і розповідають про те, як громадськість користується нашою бібліотекою. Також ми співпрацюємо з фундацією, спільно з якою написали фандрейзингове звернення (щодо збору коштів на благодійність) та проінформували мешканців про значне зростання відвідувань.

Переклад **Л. Горбунової**
Опрацював **Ю. Ворона**

Продовжуємо знайомити наших читачів із продукцією та діяльністю українських видавництв. У цьому числі «Бібліотечної планети» йтиметься про книжки, що випускає в серії «Карта світу» видавництво «Фоліо»

СУЧАСНІСТЬ І МАКСИМАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ – НИНІШНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕРЕКЛАДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Видавати книги в перекладі державною мовою в Україні – ризикована і зазвичай комерційно не вигідна справа. Проте в умовах економічної кризи, у боротьбі за клієнта, у жорсткій конкуренції на книжковому ринку України з російськими виданнями вітчизняні видавництва дедалі частіше зважуються на експерименти. Не стало винятком і харківське «Фоліо», яке, маючи на меті популяризувати українську книгу, долучити свого покупця до читання саме державною мовою, вирішило видати серію сучасної зарубіжної літератури в українському перекладі під назвою «Карта світу».

СЕРІЯ «Карта світу», яку видавництво розпочало видавати у 2010 році, включає в себе кращі зразки сучасної європейської та світової прози кінця ХХ – початку ХХІ століть в українському перекладі. Серія має на меті познайомити вітчизняного читача з письменниками не лише з тих країн, що їх нині вважають законодавцями сучасної літературної моди (Франція, Німеччина, США), а й невеличких держав, з літературою яких українці ознайомлені зовсім коротко (Естонія, Фінляндія, Швеція, Данія, Норвегія, Словенія, Хорватія, Сербія, Чехія, Польща). Характерною спільною рисою цих видань, різноманітних за жанром, викладом, побудовою, є їхня сучасність. (Найдавніша книга серії – «Хіросіма – любов моя» Маргеріт Дюрас побачила світ 1960 року). До того ж, усі без винятку книги – беззаперечні бестселери на батьківщинах їхніх авторів.

Географія країн, які представляють автори серії «Карта світу», не обмежуватиметься вищезгаданими державами, а постійно розширюватиметься, адже сучасна література багата письменниками, талант яких зумів завоювати визнання не лише на теренах власної країни, але й далеко за її межами. Й, вірогідно, «фоліовська» перекладна література відіграватиме значну роль у процесі становлення інтересу і любові вітчизняного читача до зарубіжної літератури та українського слова.

У січні 2010 року вийшла друком перша книга серії – «Хіросіма – любов моя» французької письменниці **Маргеріт Дюрас** (справжнє прізвище – Донадьє). Авторка – учасниця Другої світової війни й руху Опору, член комуністичної партії, акторка, режисер, сценарист, талановита й плідна письменниця: у період з 1943 по 1993 рік написала й видала 34 (!) романи. До того ж, вона володарка літературної Гонкурівської премії за автобіографічну повість «Коханець» (1984). Чи не тому головна тема всієї творчості Маргеріт Дюрас – бунт проти безбарвного буденного життя. Твір «Хіросіма – любов моя» не став винятком. Сюжет книги – зустріч влітку 1957 року французької акторки, яка приїхала на зйомки міжнародного фільму про мир, і японського архітектора в Хіросімі. Обоє – люди сімейні, вони переживають бурхливий, але короткий любовний роман: один день і дві ночі, на тлі якого, наче спала-

хи, проходять спогади про жахливі картини атомного бомбардування американцями Хіросіми у 1945-му й життя героїні в роки фашистської окупації у французькому Невері.

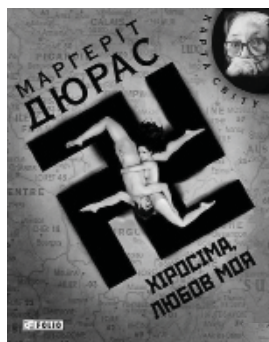
На основі книги за сценарієм авторки було знято фільм «Хіросіма, любов моя», який отримав «Оскар» за кращий сценарій, а також спеціальну нагороду на Канському кінофестивалі у 1959 році.

Наступною книгою серії стала «**Жінка**» угорського письменника **Петера Естерхазі**, що вийшла друком в лютому цього року. Автор – нащадок однієї з найдавніших аристократичних родин в Угорщині, лауреат численних престижних угорських та міжнародних літературних премій. Його твори перекладені більш ніж двадцятьма мовами й широко відомі у світі. «Жінка» – текстова мозаїка з десятків жіночих характерів, емоцій, переживань, що їх автор проглядає крізь поведінку героїнь, непомітні дрібниці й запахи. Ця книга – своєрідна хвалебна пісня П. Естерхазі жінкам: вродливим і негарним, добрим і злим, огрядним і худорлявим, вірним і легковажним, звабленим і бридким, байдужим і невситимим, – і все це з погляду чоловіка, який вважає себе вмілим коханцем, серцеїдом, закоханим у всіх жінок на світі.

Ще однією новинкою для українського читача найближчим часом стане перший роман французької письменниці **Жеральдін Бегбеде** «Спонсори». Книга розповідає про Сербію після повалення режиму Мілошевича. Авторка знайомить читача з фінансистами третього типу, скоробагачками, колишніми воєнними злочинцями, різного роду контрабандистами й сумнівними політиками, які їздять у броньованих лімузинах і мешкають зі своїми «ляльками» та особистими охоронцями в розкішних віллах у Белграді або на морському узбережжі Чорногорії. Характерною рисою «Спонсорів» є кінематографічність. Це своєрідний кумедний і бурхливий дорожній роман, де виявляється, що можна стати кінозіркою за три тижні. У творі показується, що в колишній Югославії без Мілошевича змінилося все, та насправді не змінилося нічого – панує навіженство, розгнуданість і хаос.

В українському перекладі вийде у світ і книга італійського письменника **Роберто Савіано** «Гомор-

ра». Написано її в жанрі журналістського розслідування. Це твір про підприємницьку діяльність неаполітанської мафії, яка заправляла цілою злочинною імперією, побудованою на грошах, залякуванні та вбивствах. Це лише перша книжка молодого автора, проте вона вже стала бестселером в Італії. Щоправда, «Гоморра» принесла Р. Савіано не лише визнання у світі та численні міжнародні нагороди, а й ворогів-мафіозі, погрози яких змушують письменника постійно бути під супроводом охорони. На основі цього твору знято фільм, що отримав Великий приз журі в Каннах.

Чимало авторів романів, що вийдуть друком у серії «Карта світу», – лауреати Нобелівських премій з літератури. Один із них – сучасний французький письменник **Жан-Марі Гюстав Леклезіо**, якого вже зачислили до сучасних класиків. Його роман має вийти у «Фоліо» під назвою «**Дієго і Фріда**». Він розповідає про історію життя та кохання двох видатних художників ХХ століття – Дієго Рівери і Фріди Кало. Їхній зв'язок кардинально змінив життя зрілого художника, а Фріду перетворив на культову художницю минулого століття. За романом, виданим 1993 року, через десять років було знято кінострічку «Фріда», що названа одним із найвизначніших фільмів 2003 року. А 2008-го письменнику й власнику премії Ренодо (1964) Жану-Марі Гюставу Леклезіо, автору понад 30 романів, збірок новел присудили Нобелівську премію з літератури.

До серії «Карта світу» ввійдуть не менш значущі твори письменників різних країн: «Портрет» П'єра Ассюліна, «Французький роман» Фредеріка Бегбеде (Франція); «Доктор Фаустус» Томаса Манна й «Вдихвидих» («Каруселі дихання») Герти Мюллер (Нобелівська премія з літератури 2009 року), «Парфуми» й «Голубка» Патріка Зюскінда (Німеччина);

«Петролеум» Пабло Пазоліні, «Летючі камені» Луїджі Малерба, «Без крові» й «Така історія» Алессандро Барікко (Італія); трилогія «Міленіум» Стіга Ларсона (Швеція), що стала бестселером номер один в Європі 2009 року; «Рукопис Гробу Господнього» Жака Нейрінка (Бельгія); «Корови Сталіна» та «Крихітка Джейн» Софі Оксанен (Естонія – Фінляндія); «Бігуни» Ольги Токарчук (Польща); «Пташка співока», «Стара хвороба» й «Ніч вогню» Решата Нурі Гюнтекіна, «Сад мертвих поетів» Бігле Карасу, «Біла фортеця» та «Спогади й місто» Орхана Памука (Туреччина); «Ловець у житті» Джерома Девіда Селінджера (США); «Колекційна річ» Тібора Фішера та «Клеркенвельські оповіді» Пітера Акройда (Велика

Британія). Це далеко не весь список видань, що готуються до друку. З часом він поповнюватиметься й розширюватиметься цікавими новинками.

Відмінною рисою серії «Карта світу» є й технологія оформлення палітурок видань. Зокрема, характерною для них є фігурна вирубка в обкладинці, себто вирізи, крізь які читач може проглядати картинку, зображену на нижній сторінці книги. Приміром, крізь круглу вирубку в книзі Петера Естерхазі «Жінка» можна побачити жіночі груди, а крізь виріз фашистської свастики у книзі Маргеріт Дюрас «Хіросіма – любов моя» видніється схрещення жіночого й чоловічого тіл.

Позиції української перекладної книги на теренах нашої батьківщини поступово укріплюються, міне час і видання вітчизняного виробника зможуть потіснити позиції російськомовних друків, а відтак стати ще більш конкурентними.

І значну роль у цьому відіграє серія «Карта світу», котра знайомить читача з відомими письменниками сучасності, історією та культурою багатьох народів й, можливо, стане своєрідним міжкультурним містком, що об'єднає Україну зі світом.

ФАНТАСТИКА І ФЕНТЕЗІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

*Я покажу вам безліч світів –
Оригінальних і капризних...
Михайль Семенко*

СОЦІОЛОГІЧНІ дослідження, що їх проводять великі публічні й обласні універсальні наукові бібліотеки України, свідчать про неабиякий інтерес користувачів до такого жанру, як фантастика, та її піджанру – фентезі. Особливо цей потяг простежується в молодіжному середовищі. Це підтверджують і дані вивчень читацьких практик українського соціуму, які проводяться в рамках здійснюваного з 1994 р. Інститутом соціології НАН України моніторингу „Українське суспільство”. Він

дає змогу дослідити місце читання в житті українців, їхні літературні уподобання залежно від віку, освіти тощо. Так, інтерес до фантастики в цілому висловили 10% читаючих українців, особливо чоловіки. Та найбільшу захопленість цим жанром проявляє молодь віком 18–29 років (майже 20%). У рейтингу літературних видів і жанрів фантастика та фентезі, за уподобаннями населення, випереджають усю класичну та сучасну літературу (українську, російську, зарубіжну), поезію, мемуари,

А. Трокай

публіцистику. У чому ж секрет популярності жанру?

Фантастика в перекладі з грецької означає „здатність уявляти”. Це „дивно-незвичні образи чи уявлення, які не мають аналогів у дійсності, нереальний предмет або явище з високим ступенем умовності” [5]. Вона прийшла до нас у казках, епосах, алегоріях, притчах, утопіях, сатирах, де змальовано нереальні події, що видаються за реальні, правдоподібні. Першими літературними пам’ятками фантастики є „Одіссея” Гомера, „Махабхарата”, „Рамаяна”, „Тисяча і одна ніч”. У XIX столітті фантастика остаточно виокремлюється в самостійний жанр і починає швидко розвиватись завдяки творам Ж. Верна, Г. Уеллса та ін.

Сьогодні класифікувати фантастику за жанрами досить важко. Наприклад, Вікіпедія пропонує такі напрями: таймпанк, фентезі, соціальну фантастику, наукову фантастику, бойову і пригодницьку фантастику, апокаліпсис і постапокаліпсис, альтернативну історію і географію, готику. Але це дуже умовні визначення, адже спостерігається взаємопроникнення жанрів, вони постійно переплітаються й утворюють щось абсолютно нове. До того ж в Україні фантастика та фентезі часто сприймаються як синоніми, хоча, як тлумачить «Літературознавча енциклопедія»: «Фентезі (англ. *fantasy*: ідея, вигадка) – жанровий різновид фантастики, в якому використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, магії, лицарського епосу, поєднані з реалістичною нарацією, змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією» [5]. Твори, написані у стилі фентезі, не підлягають логічному розумінню, а визначальними для них є фатум, етична позиція „добро – зло”, винагорода за зусилля подолання перешкод, диво і т. д. Після появи роману Дж. Р. Р. Толкіна „Володар кілець” у 1954 р. термін „фентезі” остаточно приживається в літературі та поступово починає займати все більшу частину культурного життя людей: живопис, кінематограф, комп’ютерні та настільні ігри і т. ін.

Наразі склалися три основні напрями літератури фентезі: класичний, історичний та науковий, які, у свою чергу, поділяються на піджанри: містичний, героїчний, авантюрно-пригодницький, філософсько-притчевий, пародійний, гумористичний, фентезі паралельних світів, фентезі про сучасність, детективне та любовне фентезі. Але таку класифікацію також не можна вважати еталонною. Якщо скористатися все тією ж Вікіпедією, то до вже перерахованих різновидів додадуться темне та ігрове фентезі тощо.

Сучасний ринок книжкової фантастичної продукції пропонує все більшу кількість яскравих, звабливих і принадних видань про заморських ельфів, тролів, драконів, а також рідний продукт із русалками, домовиками та нявками. Українські видавці активно вживаються у фентезійний світ пересічних читачів. З’явилися серії: „Українська майстерня фантастики”, „Нове українське фентезі”, „Поза фокусом” тощо. Виходять окремі книжки талановитих авторів – М. Соколян, братів Капранових, В. Кожелянка, В. Аренева та ін. Є кілька об’єднань письменників-

фантастів: комісія з пригодницької та фантастичної літератури Національної спілки письменників України, клуб любителів фантастики “Чумацький шлях” при НСПУ, творча майстерня “Второй блин” під керівництвом Дмитра Громова та Олега Ладиженського (Генрі Лайон Олді), творча майстерня Марини та Сергія Дяченків, літературна майстерня “Демосфера” та об’єднання фантастів “Літературна Палуба”. Твори даного жанру друкуються на сторінках періодичних видань, виставляються в Інтернеті. Це ще не та масовість і широке розповсюдження, притаманні даному напряму за кордоном, але безперечне свідчення початку освоєння в Україні фентезійних глибин.

У той же час, виділяється ще один умовний розподіл фантастичного жанру, який є характерним для вітчизняного ринку:

- фантастика, написана українськими авторами;
- фантастика, написана українськими авторами українською мовою;
- фантастика, написана українськими авторами російською мовою.

А що ж читач? Він настільки втомлюється від буденності свого життя, від несправедливості та сірості, що суто літературознавчі моменти сучасної фантастики його не цікавлять. Він шукає в цих книжках яскравих героїв, ідеї добра і справедливості, моральність та мрію. Оця здатність мріяти, уявляти, фантазувати стає домінуючою. А головне, зовнішня нереальність і вигаданість сюжету, створені талановитим автором, здатні розказати про життя та його вічно хвилюючі проблеми більш реально, образно й влучно, ніж життєво правдива книга.

Приємною несподіванкою для любителів фантастичного жанру стала серія видавництва «Наш час» під назвою «Нове українське фентезі». Вона є яскравим прикладом того, що Україна має великий потенціал у даному напрямі. Основну ідею серії видавці визначили так: «Україна – найцікавіша, найромантичніша і наймістичніша країна у світі. Ми маємо глибоку і багату історію, міфологію, нам є чим пишатися, є що показати світові. Ми намагалися про це розповісти. І ще – допомогти доторкнутися до України романтичної, загадкової і прекрасної» [4]. На сьогодні в рамках серії побачили світ чотири книги під спільною темою «українська міфологія»: «Зброя вогню», «Діти Праліса», «В тіні янгола смерті» Т. Завітайла та «Останній шаман» Н. Тисовської.

У трьох книгах молодого автора Т. Завітайла головними героями є козаки-характерники, болотяник, конюший, красуня-відьма, опир... Герої вражають своєю образністю та колоритністю. „На сторінках повісті вони безперестанку піддаються складним випробуванням, долають анциболотів, вурдалаків і перевертнів, рятують одне одного і помщаються за полеглих товаришів” [7]. І тут у пригоді стає глосарій, передбачливо розміщений у першій частині трикнижжя. Адже, мабуть, не кожен читач може одразу розібратись в розмаїті так званої білої і чорної нечисті, яка зустрічається на сторінках книг. Інтригою залишається остання частина під назвою «В тіні янгола смерті», яка хронологічно має бути першою.

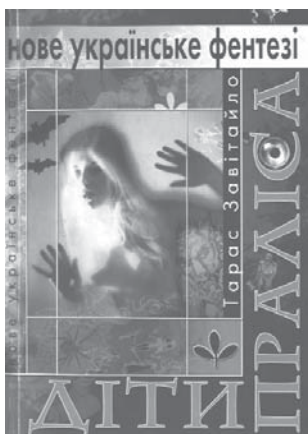

Саме в ній розповідається історія знайомства та перших подвигів цих сміливців.

Хоча автор і описує побут козаків та селян без історичної точності, і не завжди текст є стилістично досконалим, та для юного читача, а саме на нього книжки й розраховані, присуди літературознавців не матимуть жодного значення. Йому набага-

то важливіше бачити героїв, які здатні на справжню дружбу, любов, самопожертву, готові боротися зі злом до останнього. Ці повісті виховують повагу до минулих поколінь, розмальовують історію кольорами фентезі.

Незважаючи на молодий вік автора, перша книжка Т. Завітайла „Зброя вогню” вже була відзначена дипломом конвенту фантастів

„Єврокон-2006”.

Книга Н. Тисовської „Останній шаман”, яка продовжує серію, є складнішою. Вона захоплює вже з перших сторінок. Хоча назвати її фентезі можна дуже умовно. «Тут немає ні супергероя, який із мечем у руках бореться і рятує всесвіт, ні персонажів із важкими найменнями..., ні абсо-

лютного зла, яке обов’язково буде поборене в останньому розділі... Натомість тут є звичні українські реалії, серед яких... цілком комфортно живуть знайомі нам з дитинства нявки й хованці, а ще – якутські шамани, бо ж у якутській міфології, виявляється, чимало спільного з давніми українськими віруваннями» [1].

Сюжет роману побудовано на цілком реальній детективній історії. В районному містечку сталося подвійне вбивство. Невдатник-журналіст і його старша колега розслідують загад-

кову смерть звичайного лікаря та його пацієнтки. І це розслідування приводить героїв до істини, яка для кожного виявляється своєю: хтось знаходить втраченого батька, хтось – справжнє кохання, а хтось – віру у власні сили та можливості.

Авторка описує реальність, яка може бути поряд із кожним. Фентезійний світ існує, переплітається з людським життям, допомагає або, навпаки, шкодить. І все має причину, пояснення. „Добро” у Н. Тисовської зовсім не героїчне, воно незграбне і кумедне, але дуже щире й світле. „Зло” творять реальні люди – через заздрощі, гроші. По суті, все, як у нашому житті. Тому таке „фентезі” є дуже зрозумілим і, на жаль, абсолютно не фантастичним.

Серія «Нове українське фентезі» – перший паросток у вітчизняному фентезійному світі. Ми маємо можливість читати своє. Фольклорні, національні мотиви є явним продовженням літературних традицій М. Гоголя та Лесі Українки. От тільки мавки, чугайстери, відьми – сучасніші. Вони живуть у близькому нам світі. Ще не зовсім пристосовані, часто безпорадні, але готові діяти.

Чому ж ми читаємо літературу даного жанру? Можливо, тому що герої фентезі творять дива своїми руками. Вони сильні, розумні, надійні, вірні, благородні, з почуттям гумору. Фентезі не зображає факти, а ідеалізує можливості людини, захоплюється нею, незважаючи на всі її недоліки та слабкості. Читацькою аудиторією фантастики та фентезі переважно є молодь, якій притаманне бажання змінювати, перебудовувати. Тому тут головне правильно розставити наголоси, щоб не втратити межу між реальністю та фантазією. Адже дуже важко бути героєм між двох світів.

А як думаєте Ви?

Список використаної літератури

1. Бойко О. Незграбне добро і людяне зло [Електронний ресурс] / Олексій Бойко. – Режим доступу : [www.URL: http://www.bukvoid.com.ua/reviews/books/2009/10/20/074758.html](http://www.bukvoid.com.ua/reviews/books/2009/10/20/074758.html).
2. Завітайло Т. В тіні янгола смерті / Тарас Завітайло. – К. : Наш час, 2007. – 128 с. – (Нове українське фентезі).
3. Завітайло Т. Діти Праліса / Тарас Завітайло. – К. : Наш час, 2007. – 120 с. – (Нове українське фентезі).
4. Завітайло Т. Зброя вогню / Тарас Завітайло. – К. : Наш час, 2007. – С. 137 с. : іл. – (Нове українське фентезі).
5. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. – К. : Академія, 2007. – (Серія „Енциклопедія ерудита” : ЕЕ).
Т. 2 : М (Маадай-Кара) – Я (я-форма) / авт.-уклад. Ковалів Ю. І. – 622 с.
6. Тисовська Н. Останній шаман : роман / Наталя Тисовська. – К. : Наш час, 2008. – 392 с.
7. Тулумбас Н. Фентезі.ua // Книжк. клуб плюс. – 2007. – № 12. – С. 19.

НІМЕЦЬКИЙ ФОНД ІМ. КОНРАДА АДЕНАУЕРА ВИПУСТИВ КНИГУ «УКРАЇНА В СВІТІ»

НІМЕЦЬКІ експерти зібрали велику інформацію, що дозволяє порівняти стан держави і суспільства в Україні з іншими країнами.

Ідея видати книгу «Україна в світі», як зізнався керівник українського представництва Фонду ім. Конрада Аденауера Н. Ланге, виникла рік тому, коли він писав статтю для однієї української газети. «У ній йшлося про те, що українські політики не займаються реальними проблемами країни, а дискутують на якісь віртуальні теми», – зазначив Н. Ланге. І повідомив, що під час роботи над статтею зіткнувся з проблемою пошуку необхідної інформації, яка виявилася розосередженою по сотнях Інтернет-сайтів. Відтоді й виникла ідея зібрати всю цю інформацію, щоб нею було зручно користуватися аналітикам і журналістам, експертам та політикам. «Нашим завданням було показати реальні проблеми і реальні шанси України в найрізноманітніших сферах», – підкреслив глава представництва фонду ім. К. Аденауера.

Він висловив надію на те, що «ця маленька книга завжди буде під рукою у журналістів і допоможе їм порівняти заяви та обіцянки політиків з фактами».

Головними проблемами країни, як сказано в книзі, сьогодні є швидкі темпи поширення ВІЛ-інфекції, висока енергоємність економіки, відсутність інновацій та несприятливі умови для ведення бізнесу. Відомості, зібрані авторами видання, дозволяють побачити, наскільки ці проблеми відображені в програмах політичних партій та уряду.

Книгу надруковано накладом 10 тис. примірників. Її електронний варіант доступний на Інтернет-сайті українського представництва Фонду ім. К. Аденауера, який планує щорічно оновлювати цю інформацію, щоб таким чином «документувати етапи розвитку проекту під назвою “Україна”».

Підготував **Ю. Ворона** за матеріалами сайту
<http://glavnoe.ua/news/n47376>

БІБЛІОТЕКА В СОЦІАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

БІБЛІОТЕЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП (Харківська обласна бібліотека для дітей)

Усучасних умовах трансформації функцій бібліотеки як соціального інституту змінюється та оновлюється формат діяльності і сучасних бібліотек для дітей. Розвиток нових сфер виробничої та соціальної роботи, ускладнення запитів користувачів зумовлюють оновлення спектра бібліотечних послуг, сприяють постійному впровадженню інноваційних підходів у практику. Бібліотека для дітей як відкрита соціальна система не стоїть осторонь зазначених процесів, активно реагує на зміни, пропонує нові моделі роботи.

Маючи на меті презентувати діяльність нашої бібліотеки на сторінках відомого фахового журналу, ми використовуємо можливість у стислій і лаконічній формі калейдоскопу розповісти про те, чим саме запам'яталися минулі роки, поділитися ноу-хау, що було застосовано в деяких напрямках діяльності, виокремити перспективи.

Полікультурне співробітництво – важлива складова діяльності Харківської обласної бібліотеки для дітей (ОБД).

Для розвитку і модернізації бібліотечного обслуговування дітей та підлітків прикордонних регіонів, корпоративного використання інтелектуальних та професійних ресурсів укладено договори про творче співробітництво з Белгородською державною дитячою бібліотекою А. А. Ліханова, Курською обласною бібліотекою для дітей та юнацтва. Налагоджено активну співпрацю з Орловською обласною бібліо-

текою для дітей ім. М. Пришвіна. **Г. Трохименко**

Вчора. Спільно з Белгородською державною дитячою бібліотекою А.А. Ліханова Харківська ОБД брала участь у проблемному круглому столі «Гра і діти» (2004), науково-практичних конференцій «Гуманістичні тенденції освіти і виховання підростаючого покоління» (2006), «Стратегія розвитку виховного потенціалу соціальних інститутів у вихованні сімейних традицій» (2008), щорічних літературно-педагогічних Ліханівських читань. Була Бібліотека учасницею і Міжрегіональної науково-практичної конференції «Сучасна дитяча бібліотека – центр дитячого читання» (РФ, м. Орел, 2006), Міжнародного форуму «Книга як засіб формування толерантності в системі патріотичного виховання підростаючого покоління» (РФ, м. Курськ, 2008), ІХ літературно-педагогічних Ліханівських читань.

Завтра. Запланована участь у ювілейних, десятих, літературно-педагогічних Ліханівських читаннях (м. Белгород), триває координаційна робота з Курською обласною бібліотекою для дітей та юнацтва щодо підготовки та проведення віртуального мосту «Не згасне вогонь Перемоги» (до 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні), а також спільного круглого столу «Нові шляхи позастаціонарного обслуговування читачів-дітей».

Видавництва і соціальне партнерство. Суттєвою підтримкою Харківської ОБД є спонсор-

ська допомога видавничих організацій, що дозволяє значно розширити джерела позабюджетних надходжень до Бібліотеки.

Вчора. Розроблено принципово нову стратегію взаємовигідних партнерських відносин із видавництвами. Завдяки появі в структурі закладу спеціалізованого сектору розвитку бібліотеки та зв'язків з громадськістю цей напрям реалізувався в діяльності «Клубу книжкових презентацій». Новизна підходу полягає в тому, що видавцям пропонується пакет спеціальних рекламних акцій, безкоштовна інформаційна підтримка у засобах масової та електронної інформації, є можливість звернутися до цільової аудиторії потенційних покупців продукції. Обов'язковим елементом кожної презентації є сюжетна театральна композиція (за мотивами книг, які видає запрошене видавництво), підготовкою якої займається аматорське об'єднання працівників Бібліотеки «Театр на колесах». На засіданнях «Клубу» вже презентовано видавництва «Манго-book», «Ранок», «Пегас», «Парус», Видавничий Дім «Інжек». Число видавництв, з якими ми співпрацюємо у вказаному напрямі, постійно зростає. Книжковий магазин «Books», ВД «Школа», видавництва «Талант», «Зелений пес», «Грані-Т» і багато інших уже давно стали бажаними гостями для Бібліотеки та її користувачів.

Означений напрям роботи дає відчутні результати. Так, за 2009 р. до фондів Бібліотеки надійшло 644 примірники книжок на суму 6,2 тис. грн.

Відбулася презентація видавництва навчальної літератури «Торсінг Плюс». Учням запропонували зазирнути за обкладинку книжки, дізнатися про таємницю її народження, довідатися про новинки пізнавальної та розвиваючої літератури для дітей. Видавництво запропонувало цікавий формат співпраці: за реалізовані книги з виставки-продажу Бібліотека отримує певний відсоток.

Завтра. Підготовка до реалізації пілотного проекту «Подаруй бібліотеці... старі книжки». Протягом року всі бажаючі та небайдужі до поповнення бібліотечного фонду новинками книжкового ринку зможуть передавати макулатуру, за здачу якої переробним підприємствам вторинної сировини Бібліотека отримає кошти для придбання нової літератури.

Благодійництво та меценатство. Важливим якісним показником діяльності сучасної бібліотеки є розвиток перспективного партнерства із спонсорами, благодійними організаціями, представниками депутатського корпусу, фінансових структур, волонтерських і громадських організацій.

Вчора. Проведено благодійний прес-марафон «Подаруй дитині книгу» (2008). Акція відбувалася з метою привернення уваги суспільства, соціальних інститутів, громадських кіл до проблем соціально незахищених дітей та дітей із особливими потребами. Вперше до акції долучилися представники банківських та комерційних структур (ХРУ «ПриватБанк», Фонд Ю. Сапронова).

У 2009 р. відбулося декілька великих акцій («Подаруй бібліотеці книгу», «Зі світу по книжці», «Літо книжне, будь зі мною!», «Бібліотека без стін»), у результаті яких бібліотеки для дітей та сільські

книгозбірні області, діти із багатодітних сімей отримали чудові книжки. На підтримку дітей-інвалідів було спрямовано благодійну акцію «Святий Миколай, подаруй нам свято», до якої приєдналися волонтери Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Демократичний альянс», АТЗТ «Харківська бісквітна фабрика» та Харківський ювелірний завод.

Завтра. Планується проведення проблемного круглого столу «Партнерство заради дітей». До прес-центру «Майдан Свободи» запрошуються потенційні «інвестори в культуру» – представники фінансових та бізнесових кіл, спонсорських організацій, депутати. Мас-медіа забезпечуватимуть інформаційну підтримку заходу.

Освітній простір. Наразі освіта увійшла до числа важливих сфер громадського життя, і бібліотекам у цьому процесі відводиться далеко не остання роль. Вони перетворилися на своєрідний індикатор освітнього процесу. Тому пріоритетним напрямом залишається координаційна діяльність із освітніми закладами.

Вчора. Харківська ОБД є консультативним центром для бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів регіону. Апробованою формою підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів є майстер-класи (у координації з Харківським обласним науково-методичним інститутом безперервної освіти), зокрема, «Статус і напрями діяльності шкільної бібліотеки в контексті становлення державної освітньої системи», «Тенденції розвитку шкільної бібліотеки в умовах сучасного інформаційного простору».

Одним із напрямів роботи Бібліотеки є участь у щорічних конференціях Малої академії наук на базі ЗОШ І–ІІІ ст. № 36 м. Харкова, засіданнях спеціалізованих секцій, де відбувається захист самостійних праць учнів молодших та старших класів.

Налагоджено роботу виїзної творчої лабораторії «Бібліотека. Школа. Сім'я». Форми і методи діяльності обираються залежно від теми, запиту, напряму. Це – консультації, локальні дослідження, бесіди, дискусії, диспути, психолого-педагогічні семінари-практикуми, тренінги, круглі столи, книжкові виставки, огляди новинок. Діють 3 навчально-практичні блоки: «Читання у процесі формування інформаційної культури», «Сімейні читання у процесі читацького розвитку дитини», «Читання дітей – процес творчої діяльності». Тематика кожного блоку має варіативний характер і спрямована на підтримку педагогічної взаємодії «діти – батьки – педагоги – бібліотекарі».

Завтра. Важливим фактором подальшого розвитку Харківської ОБД є розширення міжвідомчих зв'язків із лабораторією методичного забезпечення безперервної системної освіти «школа – ВНЗ» Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Це надасть можливість оперативного знайомства з результатами наукових досліджень, пов'язаних із вивченням читацьких інтересів школярів і студентів, здійснювати спільні експериментальні дослідження та випробування сучасних методик у соціокультурному контексті розвитку особистості читача та проблем трансформації дитячого читання.

Консалтинг і методична підтримка. Бібліотека – творча лабораторія, де відбувається апробація інноваційних форм роботи з дітьми, батьками, організаторами дитячого читання, ведеться пошук інновацій і шляхів оптимізації діяльності бібліотек для дітей області.

Вчора. Для покращання обслуговування дітей, перетворення Бібліотеки на привабливу зону дозвілля, творчості та соціальної інформації досліджувалися різноманітні явища і процеси, пов'язані з бібліотечною практикою. Ускладнився спектр соціологічних досліджень, проведених у 2009 р.: «Стратегія організації сімейного читання» (взяли участь 1 886 респондентів – учні, батьки, бібліотечні працівники), «Толерантність як норма життя», «Ділове читання та інформаційна культура школярів» (30 респондентів – учнів 8–11 кл.), «Читаю, слухаю, граю». В результаті аналізу було одержано свідчення прогностичного характеру щодо шляхів поліпшення бібліотечного обслуговування підлітків, інформаційних потреб користувачів, підвищення рівня їхньої інформаційної культури.

Позитивну оцінку бібліотечних працівників м. Харкова і області отримали нові форми діяльності інформаційно-методичної служби «Бібліокур'єр» – творчі лабораторії, подіум-дискусії, банки ідей. Сьогодні служба надає консалтингові послуги бібліотекам різних видів і форм власності з найбільш актуальних питань бібліотечної практики. У 2009 році нею було надано 8 консалтингових послуг: по 2 – ЦБС та районним методичним об'єднанням шкільних бібліотек м. Харкова, 4 (заочні) – заступникам директорів ЦБС по роботі з дітьми області.

За запитами ЦБС фахівці Харківської ОБД взяли участь у 2-х районних семінарах в Орджонікідзевській ЦБС м. Харкова та Харківській районній ЦБС, під час яких бібліотечним працівникам було надано методичні консультації за темами: «Інновації в організації образно-діалогової виставкової діяльності бібліотеки», «Діалогові форми та методи у роботі сучасної бібліотеки», «Читання дітей у системі соціокультурного розвитку особистості», «Нова модель

входження дітей та підлітків у книжкову культуру». Також бібліотекарі Орджонікідзевської ЦБС ознайомилися з електронною презентацією «Сьомі літературно-педагогічні Ліханівські читання», а для фахівців Харківської районної ЦБС було проведено тренінг «Шість капелюхів мислення».

Районні методичні об'єднання шкільних бібліотек м. Харкова запрошували представників служби «Бібліокур'єр» до участі в семінарах бібліотекарів загальноосвітніх навчальних закладів I-III ст.: «Роль шкільних бібліотек у формуванні пізнавальних інтересів учнів» (Московський район); «Інформатизація освіти – інформатизація шкільної бібліотеки: Проблеми і перспективи» (Київський район).

Під час підготовки до участі в цих семінарах було враховано специфіку функціонування шкільних бібліотек, а також побажання методистів інформаційно-методичного центру районних відділів освіти і науки. Співробітники ОБД представили увазі шкільних бібліотекарів вітчизняні та російські бібліотечні професійні видання, медіа-презентації та провели консультації за темами семінарів.

Відповідно до запитів заступників директорів ЦБС по роботі з дітьми (Сахновщинської, Валківської, Ізюмської, Лозівської ЦБС), для організації занять у системі підвищення кваліфікації службою «Бібліокур'єр» було надіслано 4 методичні досьє, що включали: письмово-методичну консультацію, бібліографічний список літератури, тематичну добірку сценаріїв масових заходів, ксерокопії статей.

У березні поточного року для заступників директорів ЦБС по роботі з дітьми проведено обласний проблемний семінар «Роль сучасної дитячої бібліотеки у становленні правової компетенції підростаючого покоління». До участі в ньому запрошено колег із Белгородської державної дитячої бібліотеки А. А. Ліханова, Курської обласної бібліотеки для дітей та юнацтва, викладачів Харківської державної академії культури, представників Міжнародного комітету захисту прав людини, педагогічні колективи провідних загальноосвітніх шкіл міста.

ЯК ЖИВЕШ, СІЛЬСЬКА БІБЛІОТЕКО?

ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА – ОСЕРЕДОК ДУХОВНОСТІ ТА ЗНАНЬ

(Із досвіду роботи Делятинської селищної бібліотеки Надвірнянської ЦБС Івано-Франківської області)

НА північній межі Гуцульщини, в долинах Карпатських гір, лежить самобутнє містечко Делятин, назва якого вперше згадується в писемних джерелах ще 1400 року. Нині в ньому мешкають понад 8 тис. людей. Селище вдало географічно розташовано, адже є своєрідними воротами в колоритну Гуцульщину.

У центрі Делятина, де стоїть погруддя І. Франкові, розташована бібліотека. Усвідомлюючи, що швидкоплинний час вносить корективи в повсякденне життя, працівники книгозбірні постійно вивчають та аналізують соціально-демографічний склад користувачів,

проводять соціологічні розвідки щодо ролі і функцій публічної бібліотеки в суспільстві. Сьогодні до книгозбірні приходять читачі із новим світоглядом, освічений, ерудований, вимогливий. Це змушує шукати нових підходів в обслуговуванні, розширювати сферу впливу, зміцнювати творчі та партнерські зв'язки із зацікавленими установами і організаціями.

Делятинщина – цікава принада для туристів, і Бібліотека намагається бути серед перших в її популяризації. В інтер'єрі книгозбірні, завдяки вмінню і таланту бібліотекаря і відомої в селищі майстрині-

вишивальниці Т. Пасічної, вдало використано зразки мистецтва народних майстрів краю – вишивки, різьблені, керамічні вироби, що створює перше приємне враження про цю місцевість та її людей. А головне – тут постійно піклуються про надання відвідувачам вичерпної інформації, зокрема, щодо двох діючих «зелених садиб», переліку послуг, що в них надаються, про відомих людей Делятинщини, можливість отримати краєзнавчу літературу, буклети, довідники.

Разом із вчителем-географом, краєзнавцем Д. Гребеняком бібліотекарі склали цікавий туристичний маршрут «Стежками Делятина». Зазначимо, що краєзнавча робота є однією з пріоритетних. Постійно діюча книжкова виставка «Мій край, моя земля золотокрила» поповнюється новими документами. Історія селища відображається в альбомі «Рідний Делятин». Це плід спільної пошукової роботи працівників книгозбірні та місцевих краєзнавців. Отже, сучасне і минуле йдуть поруч.

Шануємо ми й свої таланти. Одним із найбільш значущих заходів стало літературне віче «Леся Верховинка зблизка», приурочене до 100-річчя від дня народження місцевої письменниці. Присутні дізналися про життя і творчість мисткині, звучали її твори. Відомий краєзнавець з с. Білі Ослави В. Левицький розповів про свою пошукову роботу в архівах Львова, Івано-Франківська щодо життя і творчості Лесі Верховинки. Збірка, підготовлена на основі цих матеріалів, вже готова до друку. Завідувачка Бібліотеки провела огляд збірників, до яких увійшли твори письменниці. Приміщення закладу прикрашає її портрет, виконаний художником Я. Лозинським.

Частими гостями книгозбірні під час творчих зустрічей є місцеві поети Р. Киселюк, М. Михальчук, І. Мисюк, Т. Іванович.

Традиційно чимало зусиль працівники докладають для популяризації книги, читання. Увазі користувачів пропонуються інформаційні зони, книжкові виставки, перегляди літератури на теми: «Гомін гуцульської давнини», «Українські бестселери», «Книга, яку чекали», «Що читають у XXI столітті», «Увага: цікава публікація» тощо. Фонд Бібліотеки нараховує близько 19 тис. документів і щороку вона передплачує 8-10 назв періодичних видань. У книгозбірні, за домовленістю з Центральною районною бібліотекою, впроваджено платний абонемент. Звіди періодично надходять у тимчасове користування невеликі партії книг, що мають підвищений попит серед мешканців. Одержані кошти від цієї послуги йдуть на придбання нової літератури, покращання матеріально-технічної бази закладу.

Бібліотечні працівники Делятина добре усвідомлюють роль і місію свого закладу як інформаційного партнера місцевої влади та посередника між нею та громадою. Бібліотека забезпечує прозорість дій, рішень сесій селищної ради, знайомить з різними матеріалами щодо соціального забезпечення населення, розкладом прийому громадян і т. ін. Прак-

тикується проведення зустрічей читачів із депутатами селищної ради.

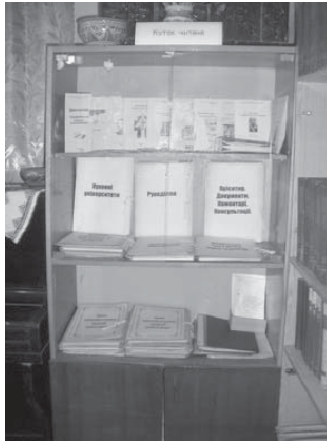
Одним із важливих питань для жителів Делятина є соціальний захист. Бібліотека формує теку «Соціальна допомога», в якій збираються матеріали про законодавче забезпечення прав та пільг для населення тощо. Наприклад, враховуючи актуальність проблеми приватизації землі, формується база даних «Земля у власність», що включає статті з періодичних видань із питань земельного законодавства, зокрема, як стати власником землі, які для цього потрібні документи, які сплачувати податки та інші виплати, фактографічні дані організацій, котрі можуть надати відповідну юридичну допомогу, а також матеріали селищної ради. Вся бібліографічна інформація на тему «Місцева влада і населення» відображається в краєзнавчій та систематичній картотеках статей, систематичному каталозі.

Час змінюється і суспільство теж.

У Делятині є 80 об'єктів підприємницької діяльності. З'явилася нова соціальна категорія населення, а отже, і користувачів – підприємці. Для них у бібліотеці збирається відповідна законодавчо-нормативна документна БД, є можливість індивідуального обслуговування. Підприємці беруть участь у бібліотечних заходах. На зустрічах із старшокласниками вони розповідають про свій бізнес, його становлення, дають корисні поради, як своєю працею досягти успіху.

Бібліотека активно співпрацює з селищною радою, Народним домом, музичною, загальноосвітніми школами, осередком «Союзу українців», священиками тощо. Ця спільна робота допомагає при організації зустрічей з письменниками, поетами, митцями краю, проведенні презентацій книг, літературно-музичних вечорів, родинних свят тощо. Регулярно проводяться літературні години, присвячені творчості поетів, письменників, громадських діячів – Т. Шевченка, І. Франка, П. Чубинського, Г. Турелика, С. Пушика. Звичайно, на заходи Бібліотеки запрошуються всі бажаючі, але робиться акцент і на певні читацькі категорії, враховуючи їхні уподобання, захоплення, смаки. Наприклад, для шанувальників поетичного слова, переважно сільської інтелігенції, було організовано зустріч з поетом-краянином Н. Чиром, творчості якого присвячувалася також виставка-портрет «Я йду до вас з відкритими грудьми...».

Велика увага приділяється збереженню народних традицій. Завдяки регулярному проведенню театралізованих дійств «Художній дивосвіт поруч», майстер-класів «Як народжується диво» молодь села і всі бажаючі мають змогу прилучатися до вікових народних ремесел: вишивки, писанкарства, ткацтва, різьбярства, килимарства тощо. Так, розмаїття узорів та кольорів можна було побачити в одязі ведучих і численних учасників заходу, присвяченого гуцульській вишивці. Програма дійства складалася з конкурсу на

кращу вишивку, виконання віршів, пісень, інсценізації українських класичних творів, кваліфікованих порад досвідченої вишивальниці Т. Пасічної тощо.

Дбають працівники Бібліотеки і про відтворення героїчних сторінок минулого свого краю.

Завжди в полі зору книгозбірні робота з молоддю, виховання у неї етичних, моральних, духовних, цінностей, ознайомлення зі славетними подвигами краю. Ця категорія користувачів позитивно відкликається на активні форми роботи: тренінги, літературні ігри, головоломки, поетичні конкурси, аукціони книг тощо.

Творча співпраця з учителем-психологом О. Куцінко допомагає юнакам і дівчатам отримати відповідь на хвилюючі питання, пізнати себе. Для цього в Бібліотеці щосуботи проводиться «година душевного спілкування», яка має конфіденційний характер і тому викликає довіру у користувачів. Зі свого боку бібліотекарі допомагають усім бажаючим підібрати відповідну літературу, статті з того чи іншого проблемного питання.

Окремо хочеться сказати про роботу бібліотечно-го клубу за інтересами «Душі криниця», якому виповнилося вже 10 років. Він об'єднує людей творчих, талановитих, різного віку і професій. Очолює це об'єднання член Національної спілки журналістів України Р. Флис. Метою клубу є відродження й популяризація духовної та культурної спадщини України, кращих українських та зарубіжних літературних, мистецьких, музичних творів тощо. Засідання відбуваються два рази на квартал і проходять у формі родинних, поетичних, музичних вечорів, диспутів, конкурсів, зустрічей із цікавими людьми тощо. Особливу зацікавленість викликають обговорення творів лауреатів різних премій, книг – переможців літературних конкурсів, видань письменників-земляків.

Бібліотека розташована навпроти церкви Різдва Пресвятої Богородиці і тісно співпрацює з її священиками. Зазвичай щонеділі, після літургії вони нагадують прихожанам відвідувати книгозбірню.

Під час відзначення релігійних свят у читальному залі Бібліотеки проводяться різні заходи: години духовності «До істини іду, як до причастя», «Біблія та взаємини в сім'ї», свята-реставрації, що відроджують релігійні традиції та обряди, різдвяні посиденьки, літературно-музичні пасхальні вернісажі за участю церковного хору «Сяйво душі», влаштовуються книжково-ілюстра-

тивні виставки «Відкрий для себе Книгу з книг», «Хрещення України-Русі», релігійні календарі тощо.

Досвід роботи Бібліотеки свідчить, що в наш непростий час її працівники готові до змін, нововведень задля користувача. Від творчого підходу до своєї праці, вміння спілкуватися з людьми, від бажання допомогти кожному, хто прийшов до книгозбірні, залежить і кінцевий результат її роботи, і авторитет серед населення.

Завідувачка Бібліотеки К. Брунько – людина енергійна, ерудована, справжній фахівець своєї справи – вважає, що коли палітра життя колективу насичена, тоді можна успішно працювати з людьми будь-якого віку. Вона переконана, що бібліотекар сьогодні повинен постійно працювати над собою, збагачуватись інтелектуально, бути готовим до спілкування з читачами різних вікових категорій і соціального статусу. Про результативність цієї роботи свідчить висока оцінка діяльності К. Брунько. У 2008 році вона стала переможцем конкурсу професійної майстерності «Кращий бібліотекар року», а очолювана нею книгозбірня виборола перше місце у районному огляді-конкурсі «Краща бібліотека року».

ПЕРЛИНКИ ЗВІДУСІЛЬ

ЧИТАННЯ ЗНОВУ СТАЄ ПОПУЛЯРНИМ

В ПЕРШЕ за весь час існування Інтернет-магазину iTunes App Store книжок в ньому стало більше, ніж комп'ютерних ігор. Це несподіванка, оскільки, як зазначають експерти, спочатку смартфон iPhone, на якому користувачі читають книжки, розглядався як пристрій, орієнтований на ігри.

І книжки, і ігри доступні на iTunes App Store у вигляді додатків для пристроїв компанії Apple. Наразі, за інформацією фірми Mobclix, в iTunes App Store розміщено 27 тисяч книжок і 25,4 тисячі ігор.

Зростанню популярності електронних книжок сприяє прихід на цей ринок Apple. Новий гаджет компанії – iPad, який надійшов у продаж у квітні 2010 року, можна використовувати для читання книжок.

Крім того, Google збирається запустити свій магазин цифрових книжок Google Editions.

Значну частину книжок, доступних в iTunes App Store, становлять безкоштовні твори, на які закінчився термін авторських прав. Тоді як за більшість ігор в магазині користувачі повинні платити.

За матеріалами англійської газети «The Guardian»

* * *

Жителі одного з британських сіл у телефонній будці зробили найменшу бібліотеку в світі. Вони прикріпили в ній полиці, на яких розмістили книги різної тематики – від кулінарних до класики і казок.

За матеріалами сайту <http://www.library.ru/>

ПОДІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ

Травень

27 Відбулася творча зустріч з відомою українською письменницею та журналісткою Ірен Роздобудько, яка презентувала свою нову книгу – трилер «Перейти темряву». Під час зустрічі читачі мали можливість поспілкуватися з мисткинею, почути уривки з нового роману у прочитанні авторки, отримати автограф.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/>

19 В Арт-галереї НПБУ пройшла презентація фотовиставки члена Національної спілки фотохудожників України (НСФХУ) Ігоря Савицького „Духовність України”.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/>

18 До Міжнародного дня музеїв підготовлено дві книжково-ілюстративні виставки, де було представлено альбоми про найвідоміші музеї світу, матеріали конференцій, документи з питань розвитку музеїв та музейної справи.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/events/2010/muzej.html>

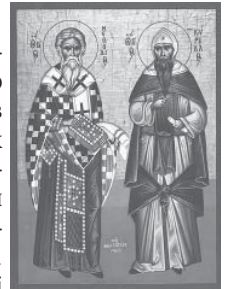
14 Відбулася презентація наукових видань Інституту культурології Національної академії мистецтв України, присвячена Дню науки. Захід став своєрідним звітним науковців Інституту про фундаментальні та прикладні дослідження в галузі культури.

Всі презентовані видання безкоштовно передано до провідних бібліотек країни.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/>

20 До Дня слов'янської писемності і культури, який щорічно відзначається 24 травня – в день вшанування пам'яті святих рівноапостольних Кирила та Мефодія, у відділі документів іноземними мовами проведено круглий стіл «Слов'янські апостоли св. Кирило і св. Мефодій на перехресті історії і сьогодення».

До цього заходу підготовлено тематичні книжково-ілюстративні виставки: «Врата ученості» – про життя та діяльність слов'янських просвітителів, історію створення слов'янської писемності. В експозиції представлено зразки раннях глаголиць та кирилиці, стародруки XVII–XIX ст. із фонду рідкісних і цінних книг НПБУ; «Слов'янський світ – єдність і розмаїття» – про історичні та культурні зв'язки слов'янських народів. Окремий розділ присвячено відображенню образів Кирила і Мефодія в живописі, графіці й скульптурі.

У рамках заходу експонувалася художня виставка члена Національної спілки художників України (НСХУ), лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка В. Франчука.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/>

7 До 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. підготовлено виставки – книжкові: традиційну – «Уклін живим, загиблим – слава!», віртуальну – «Велич народного подвигу» (детальніше див.: http://nplu.org/ua/events/exib/Peremoga/Do_65_Peremogi.html) та образо-

творчих видань із фонду відділу рідкісних і цінних книг «Йшла війна народна». Документи, представлені на них, розкривають історичну правду про переможні й трагічні дні.

30 квітня – 17 травня

В Арт-галереї експонувалася виставка «Фотолітопис Великої Вітчизняної війни. Визволення Києва. 1943 рік», створена спільно з Київською організацією НСФХУ. На ній демонструвалися документальні фотографії військових фотокореспондентів з використанням матеріалів Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного.

Детальніше див.:

http://www.nplu.org/ua/resources/artg/Vistavi/Vizvolennya_Kieva.html

Квітень

26 До Дня Чорнобильської трагедії організовано книжково-ілюстративну виставку документів із фондів НПБУ, яка висвітлювала планетарні наслідки катастрофи, наводила свідчення очевидців та ліквідаторів аварії на ЧАЕС.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/events/2010/Chernobl.html>

21 У відділі документів іноземними мовами пройшов літературний вечір «Д. Г. Лоуренс і англійський психологічний роман», присвячений 125-річчю від дня народження видатного англійського письменника.

23 У рамках підготовки до 200-річчя від дня народження великого українського поета, художника і мислителя Т. Шевченка (2014 р.) відбулися другі Шевченкознавчі студії за темою «Прижиттєві видання творів Т. Г. Шевченка», яку розкрила у своїй лекції завідувачка відділу Музею книги і друкарства України М. Корнійчук. Було показано документальний фільм «Яготинське літо», присвячений взаєминам Тараса Шевченка з княжною Варварою Репніною. Про створення стрічки та діяльність київської студії «Віател» розповіла її директор Г. Криворчук.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/events/2010/23042010.html>

14-15 Відбулася IV Міжнародна науково-практична конференція «Бібліотека і книга в контексті часу». Тема року – «Діяльність бібліотек зі збереження національної культурної спадщини».

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/events/2010/biblbook.html> та матеріали на с. 4–11 цього числа часопису.

20 Відбулася презентація десятитомника «Україна: Антологія пам'яток державотворення, Х–XX століття» київсько-го видавництва Соломії Павличко «Основи». Мета видання – дати можливість кожному небайдужому до історії Української держави ознайомитися з великою кількістю компактно зібраних документів.

Детальніше див.: http://www.nplu.org/ua/events/2010/dey_book.html

**14–30 квітня,
20–30 березня**

В Арт-галереї експонувалася виставка робіт члена Національної спілки фотохудожників України І. Літічевської «Барвіста Україна», на світлинах якої знайшли яскраве відображення українські обряди і свята (весілля, обжинки, свято Івана Купала тощо) з фестивалів народної творчості, що проходили у містах і селах різних регіонів нашої країни.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/resources/artg/Vistavi/Litichevska.html>

31 березня – 13 квітня

В Арт-галереї експонувалася фотовиставка спеціального кореспондента газети «Известия в Украине» Дмитра Комарова «Африка – Азія». Фотографії привертали увагу відвідувачів високою професійною майстерністю, екзотичністю сюжетів, яскравою палітрою фарб і показом різних сторін життя країн, які він знімав.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/resources/artg/Vistavi/Komarov.html>

Березень

31 Відбулася зустріч користувачів із відомим тележурналістом, військовим кореспондентом телеканалу «Інтер», автором і сценаристом багатьох документальних фільмів Андрієм Цаплієнком. Він презентував свій дебютний роман «Екватор. Черный цвет & Белый цвет».

Детальніше див.:
<http://www.nplu.org/ua/events/2010/zapl.html>

19 Відкрилася виставка до 80-річчя від дня народження однієї з найвидатніших постатей у сучасній українській поезії, громадської діячки, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Ліни Костенко.

Детальніше див.: http://www.nplu.org/ua/events/2010/Lina_Kostenko.html

5 У відділі документів іноземними мовами проведено літературний захід, присвячений національному святу Республіки Болгарія – Дню визволення від османського іга. Його було організовано спільно з Товариством «Україна – Болгарія», Українським комітетом славістів, Кафедрою слов'янської філології та Центром славістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інститутом славістики і міжнародних відносин Київського славістичного університету, Київським товариством болгарської культури «Родолюбіє» за участю представників Посольства Болгарії в Україні. Ілюстративним фоном заходу слугували дві тематичні книжкові виставки: «До 132-ї річниці визволення від османського іга» і «Видатні борці за свободу Болгарії» та фотовиставка «Товариство «Україна-Болгарія»».

Детальніше див.: http://www.nplu.org/ua/events/2010/132_vid_vizvolennya.html

16 лютого – 1 березня В Арт-галереї експонувалася фотовиставка «Етнічне розмаїття України» (до Міжнародного дня рідної мови), де було представлено роботи фотомайстрів: П. Багмута, О. Бурбовського, О. Вадіса, І. Дудкіна, О. Лепетуна, Н. Саніка, О. Симчишина, Г. Топалова, І. Шкарапути та ін., надані Київським міським центром дозвілля.

Детальніше див.: http://www.nplu.org/ua/resources/artg/Vistavi/Etnichne_rozmaittya_Ukr.html

23-22 До Всеукраїнського дня працівників культури та аматорів народного мистецтва відкрито книжково-ілюстративну виставку про духовне життя українців, їхню неповторну і самобутню культуру (детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/events/2010/ukr.html>). Презентовано багатотомне видання «Україна й українці» Українського центру народної культури «Музей Івана Гончара» під час зустрічі з колективом науковців Центру і працівників поліграфічної фірми «Оранта».

детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/events/2010/gonchar.html>

9 Розгорнуто книжково-ілюстративну виставку до 196-ї річниці від дня народження Т. Шевченка. Документи, представлені на ній, розповідають про життя та плідну творчість Великого Українця.

Детальніше див.: http://www.nplu.org/ua/events/2010/196_Shevchenko.html

4-12 В Арт-галереї експонувалася виставка живопису члена НСХУ, заслуженого діяча мистецтв України Івана Пилипенка «Київ – Париж». Чарівне знаряддя І. Пилипенка – білий колір з безліччю рефлексій та відтінків. Форма його вираження не потребує пояснень, натяків, тлумачень – настільки вона органічна.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/resources/artg/Vistavi/v1.htm>

4 У теплій, дружній атмосфері, у форматі «запитання – відповідь», пройшла зустріч із українською письменницею та журналісткою Ладодою Лузіною.

Детальніше див.: <http://www.nplu.org/ua/events/2010/Luzina.html>

2 Проведено «Бібліографічні читання пам'яті Федора Погребенника» – доктора філологічних наук, професора, члена Національної спілки письменників України, лауреата Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка, а також премій братів Лепких і Дмитра Загула, заслуженого діяча науки і техніки, співробітника наукових товариств у США, Канаді, Великій Британії, автора понад 1 300 праць. Учасники читань мали можливість ознайомитися з матеріалами книжкових виставок: «Федір Погребенник: письменник, науковець, бібліограф», «Українська діаспора у виданнях обласних бібліотек».

Детальніше див.: http://www.nplu.org/ua/events/2010/Fedor_Pogrebennik.html

ТАЛАНТ КЕРІВНИКА – ДАР РІДКІСНИЙ

ЗАКАРПАТСЬКА обласна універсальна наукова бібліотека (ЗОУНБ) – один із найавторитетніших та найпопулярніших закладів культури області й відіграє помітну роль у суспільному житті краю та посідає значне місце в його інформаційному просторі. Активне впровадження нових інформаційних технологій, резонансні культурно-просвітницькі акції, широка видавнича діяльність, посилення методичного впливу на книгозбірні Закарпаття, постійний розвиток співпраці з громадськими та творчими організаціями, розширення активу бібліотеки за рахунок наукової та мистецької еліти м. Ужгорода – за всім цим стоїть планомірна і цілеспрямована робота колективу, який уже двадцять перший рік очолює **Людмила Захарівна Григаш**.

Людмила Захарівна стала членом колективу ЗОУНБ, пройшовши перед тим шлях від сільського бібліотекаря до директора обласної бібліотеки для дітей. Спеціальну освіту одержувала спочатку в Хустському культосвітньому училищі, а потім – в Київському державному інституті культури, який закінчила 1976 року.

Ініціативність директора, вміння реагувати на нові явища у суспільстві та бібліотечній справі, якості справжнього лідера сприяли стрімкому розвитку Бібліотеки в останні два десятиліття діяльності. Так, ЗОУНБ взяла участь і перемогла в кількох конкурсних проєктах, що сприяло впровадженню новітніх технологій у бібліотечні процеси, формуванню електронних ресурсів, утворенню нових структурних підрозділів, оновленню характеру і форм інформаційних послуг. Тут успішно діє Інтернет-центр, відкрито власний веб-сайт, розпочато створення електронних баз даних та каталогу. Бібліотека стала учасницею Центрально-Українського кооперативного каталогу. Все це сприяло оптимізації її довідково-інформаційної роботи, активному залученню віддалених користувачів. Тільки у минулому році Інтернет-центр відвідали понад 6 тис. осіб, а веб-сайт – 86,5 тис.

Зростанню ефективності діяльності та розширенню діапазону послуг, які надає Бібліотека, утвердженню її в інформаційному просторі України та світу сприяло також відкриття Центру європейської інформації, ресурсно-інформаційного центру “Вікно в Америку”.

Завдяки авторитету Л. Григаш у громадськості області, владних та бізнесових структур було проведено капітальний ремонт будівлі ЗОУНБ, встановлено автономне опалення, а, отже, створено комфортні умови для користувачів та працівників закладу.

Особливу популярність завоювала Бібліотека серед мистецької та наукової еліти Ужгорода та області. В останнє десятиліття письменники та нау-

ковці вважають читальну залу ЗОУНБ найбільш авторитетним місцем проведення презентацій нових книг, творчих зустрічей, круглих столів.

Асоціацією культурологів Закарпаття колектив Бібліотеки визнано «Колективом року», а директора – «Керівником року 2004». 2007 року Л. Григаш, за рейтингом обласної газети “Неділя”, увійшла в число найвідоміших людей Закарпаття, а 2009-го – у десятку найуспішніших жінок області.

Стабільний позитивний імідж Бібліотеки, її постійний розвиток приваблює владні структури, громадські організації, що допомагає отримувати додаткове фінансування. Так, завдяки грантам та спонсорам протягом 2002–2009 років було одержано 618 тис. грн., а також техніки на суму 124 тис. грн., отримано для бібліотек області понад 34 тис. прим. книг.

Однією зі щорічних акцій, що не тільки привертає увагу громадськості до стану та проблем сільських книгозбірень, але й сприяє підвищенню їхнього авторитету, оновленню книжкового фонду та комп'ютеризації, став ініційований Л. Григаш огляд-конкурс «Сільська бібліотека року».

Завдяки умілому керівництву директора колектив Бібліотеки став командою однодумців, відданих улюбленій справі, в ньому органічно поєднується досвід старшого покоління з ентузіазмом молодих.

Людмила Захарівна – автор низки фахових публікацій у журналах “Бібліотечна планета”, “Бібліотечний вісник”, колективних збірниках із проблем бібліотечної справи, всеукраїнській та обласній пресі. Вона веде активну громадську діяльність: є головою Закарпатського обласного відділення Української бібліотечної асоціації, членом правління Спілки угорських бібліотекарів Закарпаття, заступником голови відбіркової комісії з присудження обласної літературної премії імені Федора Потушняка, членом експертної ради з питань видання творів закарпатських авторів та президії обкому профспілки працівників культури.

У 1995 році Л. Григаш присвоєно звання “Заслужений працівник культури України”, вона неодноразово нагороджувалася почесними грамотами обласної ради та облдержадміністрації, відзнакою Української бібліотечної асоціації, а також Почесною грамотою Кабінету Міністрів України. Людмилу Захарівну відрізняє рідкісний талант керівника, стратега, генератора сміливих, але цілком реальних ініціатив. І кожен із працівників Бібліотеки знає, що в найскрутнішу хвилину можна звернутися до директора. Така довіра – найвища нагорода для людини і керівника.

Колектив Закарпатської ОУНБ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСНІЙ УНІВЕРСАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ім. І. ФРАНКА – 70

ІВАНО-Франківську обласну універсальну наукову бібліотеку ім. І. Франка можна з повним правом назвати скарбницею духовності Прикарпатського краю, адже тут дбайливо зберігаються чимало цінних українських і зарубіжних видань, що являють собою надбання людства. Вона також виконує функцію головної установи для 751 бібліотеки області. 2010 року Бібліотека відзначає свій 70-річний ювілей.

Датою її заснування вважається 8 травня 1940 року. Тоді, за наказом № 635 Ради народних комісарів УРСР, було відкрито Станіславську державну обласну бібліотеку з відділом для дітей.

Хоча офіційні документи відсутні, є підстави вважати, що основою фонду цієї книгозбірні стала публічна бібліотека ім. В. Смагловського – перша публічна бібліотека у м. Станіславі (тодішня назва Івано-Франківська, що був територією Австрії), заснована 1873 року. Початок організації її фондів поклав польський емігрант Віцентій Смагловський, який подарував місту збірку з 3 500 книг і найнявся працювати бібліотекарем. Місцем її розташування стало приміщення реальної школи (тепер вул. Незалежності, 17). Згодом фонд бібліотеки поповнився подарованою літературою від мешканців міста. Після смерті В. Смагловського у 1883 р. бібліотека отримала його ім'я, яке носила до 1939 р. На той час її фонд налічував близько 35 тис. книг українською, польською, німецькою, французькою, англійською мовами.

Першим директором Бібліотеки був призначений педагог, краєзнавець і великий бібліофіл В. Пашницький. Лише за перший рік роботи на цій посаді він зумів зібрати 240 тис. видань, залучаючи приватні колекції, рідкісні видання світової і вітчизняної літератури. Пізніше багато унікальних книг із фонду було вилучено, серед них – понад 150 томів «Наукових записок» Товариства ім. Т. Г. Шевченка, 8 томів «Історії України-Руси» М. Грушевського, всі твори Б. Лепкого, 16-томник Т. Шевченка, виданий у Варшаві, та багато інших. Окрім українських, було вилучено книги німецькою, польською, англійською мовами. А самого директора розстріляли.

Під час Другої світової війни у приміщенні Бібліотеки мешкали німецькі та мадярські офіцери. В цей час багато книг було знищено, зіпсовано.

Відновила свою діяльність Бібліотека в 1944 році. Знову почалася робота з організації та реставрації її фонду. Книги надходили з Держфонду Москви, із Києва, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка тощо. Було створено нові структурні підрозділи – методичний кабінет, міжбібліотечний абонемент, сектор патентів і стандартів, відділ літератури іноземними мовами. Здійснювалось інформаційне обслуговування підприємств та органі-

зацій. З метою наближення книг до читачів було організовано пересувні пункти.

Л. Федик

7 квітня 1956 р., з нагоди відзначення 100-ліття від дня народження великого українського письменника Івана Франка, книгозбірні було присвоєно його ім'я.

1966 року Бібліотека отримала статус наукової, який передбачав наукове формування її фонду, розширення функцій і структури. Набули нового сенсу методична та практична допомога книгозбірням краю, науково-дослідна робота і т. ін.

1981 року ОУНБ ім. І. Франка одержала приміщення в колишньому монастирі на вул. Василянок, 17. У 1995 році, через необхідність повернення цього приміщення колишньому власнику, вона переїжджає до реконструйованого будинку за адресою вул. Чорновола, 22, де знаходиться і нині. Ця будівля є пам'яткою архітектури початку ХХ століття і має багату на події історію: тут знаходилися різні культурологічні організації, на зборах української громади виступали М. Грушевський, Л. Бачинський, С. Русова та інші відомі діячі. Цей дух і традиції просвітництва підтримуються та плекаються Бібліотекою.

Сьогодні структура закладу складається з 14 відділів та 4 секторів. Їхня діяльність спрямована на оперативне і якісне забезпечення всезростаючих інформаційних потреб читачів.

Документно-інформаційний ресурс Бібліотеки складає майже 500 тис. документів. Щорічно її відвідують понад 23 тис. користувачів.

Налагоджено співпрацю з органами влади та місцевого самоврядування, комерційними структурами, обласними організаціями національних спілок письменників, художників та краєзнавців, громадськими організаціями, навчальними та культурно-просвітницькими закладами, громадськістю. Бібліотека є колективним членом Івано-Франківського обласного осередку Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Вона – учасник міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференцій, семінарів, нарад.

Наша Бібліотека – це осередок спілкування краян, наукової та творчої інтелігенції Івано-Франківщини. Для задоволення їхніх духовних потреб діють клуб цікавих зустрічей, літературно-мистецька вітальня, інтелектуальний клуб творчих особистостей «Галицькі кмітливіці». Надзвичайну зацікавленість та схвальні відгуки у громадськості краю набули презентації нових видань, творчі зустрічі з відомими та малознаними талановитими особистостями України і Прикарпаття, вернісажі, літературно-музичні вечори тощо.

Користувачам пропонується широкий спектр інформаційно-бібліографічних послуг. ОУНБ ім. І. Франка – перший заклад культури на Прикарпатті, який

приєднався до світових електронних ресурсів у рамках проекту «Інтернет для публічних бібліотек (LEAP)» за фінансової підтримки Посольства США в Україні. За його сприяння також успішно діє ресурсно-інформаційний центр «Вікно в Америку». Працює також Центр європейської інформації – це вже четвертий грантовий проект, реалізований за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», який дає можливість країнам отримати вільний доступ до інформації про ЄС, його структуру, керівні органи, відносини з Україною, про політику європейської інтеграції.

Має Бібліотека і власну веб-сторінку (www.lib.if.ua), на якій розміщено інформацію про важливі події в її житті, масові заходи, нові надходження, репертуар бібліотечних послуг.

Коло інформаційних функцій Бібліотеки постійно розширюється. Ведеться електронний каталог (12,5 тис. записів), електронна систематична картотека статей (145,0 тис. записів), сім баз даних. Здійснюється забезпечення інформаційних запитів абонентів у різних режимах на основі вивчення їхніх потреб та інтересів.

Виходять друком бібліографічні покажчики, каталоги, бюлетені, оглядові довідки, готуються веббіографічні списки тощо.

Постійно надається науково-методична, консультативна допомога книгозбірням області, що спрямована на впровадження інновацій у практику їхньої роботи. Для підвищення фахового рівня бібліотечних працівників систематично проводяться наради, семінари, огляди-конкурси тощо.

Особливе місце в роботі Бібліотеки посідає співробітництво з мас-медіа. Інформація про знаменні і пам'ятні дати в житті країни і Прикарпаття, відомих громадсько-політичних діячів, літераторів, митців, про нову літературу три рази на тиждень уже впродовж 6 років розміщується у власній рубриці «Скарбниця» на обласному радіо. Спеціальну рубрику відкрито на сайті місцевої газети «Освітнянське слово». Започатковано рубрику «Галицький книжник» на шпальтах обласної газети «Галичина». У свою чергу журналісти охоче висвітлюють науково-методичну та соціокультурну діяльність нашого закладу.

Уся ця робота дає змогу громадськості Івано-Франківщини оцінити роль та місце Бібліотеки

в житті регіону. Її авторитет впродовж 70 років діяльності створювали керівники: В. Пашницький, І. Хорунжий, Г. Дюк, М. Сулима, Н. Чорноног, Г. Марченко, М. Альба, ветерани бібліотечної справи: Ю. Давидова, Н. Сисоєва, К. Келлер, Ю. Яблонівський, Г. Любовна, Н. Сергієнко, А. Бараннік, М. Волкова, Н. Борисова, В. Ляпіна, М. Резнікова, Л. Атрошенко, В. Котова, Г. Княгницька, О. Віннікова, С. Бабич, Г. Лобісевич, Л. Платонова, І. Чоловська, В. Захарченко, Г. Остапович, Л. Іванюк, В. Мельник та багато інших.

Славні традиції гідно продовжують фахівці бібліотечної справи А. Бойко, А. Габер, Г. Горбань, Н. Мотчук, Н. Пасяка, Н. Бойчук, Г. Колотило, Л. Жирик, Н. Джус, О. Качорак, Г. Пристай, О. Черепович, С. Фіцик, О. Люба, Л. Свачій, В. Дволітка, О. Мінаєва, С. Багира, І. Бурда та ін. Свій внесок в успішну діяльність книгозбірні роблять головний бухгалтер Г. Смушак, працівники адміністративно-господарської служби Г. Солотинська, Г. Грицик.

Вже два роки очолює Бібліотеку енергійний, ініціативний, творчий керівник Л. Бабій, яка після закінчення в 1981 р. Рівненського інституту культури пройшла в ній трудовий шлях від бібліотекаря до директора.

Саме ці люди творили і творять історію Івано-Франківської ОУНБ ім. І. Франка, залишаючи тут частку своєї душі та серця.

ІЗ СЛАВНИМ ПОЛУДНЕМ ВІКУ!

(До ювілею директора Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки
Національної академії аграрних наук України)

Виміром життя людського є, перш за все, здійснені справи. Діяльність професора, доктора сільськогосподарських наук, директора Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (НААНУ) **Віктора Анатолійовича Вергунова** відзначається органічним поєднанням дослідження актуальних теоретичних питань агрономії та меліоративного землеробства, історії сільськогосподарської науки і техніки з практикою розбудови сучасної інформаційно-бібліотечної системи.

Народився Віктор Анатолійович 3 червня 1960 р. у с. Дернівка Баршівського району Київської області. У 1982 році закінчив агрономічний факультет Ворошиловградського сільськогосподарського інституту. Трудову діяльність розпочав агрохіміком, потім працював молодшим науковим співробітником, науковим співробітником, завідувачем сектору, завідувачем відділу Українського науково-дослідного інституту землеробства.

У листопаді 2000 року Віктор Анатолійович призначений директором Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук (ДНСГБ УААН¹), де, продовжуючи кращі традиції бібліотечної справи попередніх керівників – Р. Целінського (1964–1998) і М. Слободяника (1998 – жовтень 2000), вивів установу на якісно новий, вищий рівень. За час роботи на посаді директора В. Вергунов доклав багато зусиль для перетворення її у провідний науково-інформаційний та культурно-просвітницький центр аграрної галузі, згуртував колектив для досягнення високих показників у науковій та бібліотечно-бібліографічній діяльності. З великою повагою ставиться Віктор Анатолійович до ветеранів Бібліотеки, також всіляко підтримує та заохочує творчу працю молодих спеціалістів.

Під його керівництвом установі було надано статус державної, що зумовило переорієнтацію її наукової діяльності. Відроджено започаткований у 1999 році академіками М. Зубцем, В. Буркатом та професором М. Слободяником реферативний журнал ДНСГБ НААНУ «Агропромисловий комплекс України». Створено єдиний у країні Центр історії аграрної науки, при якому працює аспірантура, докторантура та спецрада по захисту дисертацій. Професором В. Вергуновим особисто підготовлено 34 кандидати наук.

За ініціативи Віктора Анатолійовича здійснюється популяризація унікального фонду Бібліотеки, значну частину якого віднесено до наукових об'єктів, що ста-

новлять національне надбання. Вийшло друком 10 покажчиків «Українська сільськогосподарська книга (із фондів ДНСГБ УААН)», в яких знайшла відображення література, видана в 1868–1945 рр. В. Вергунов є головним редактором та керівником 7 історико-бібліографічних серій, які готуються у ДНСГБ НААНУ, а також автором та співавтором 110 бібліографічних та біобібліографічних видань, 700 наукових і науково-популярних праць, у тому числі монографій, підручників, посібників, збірників документів, біобібліографічних покажчиків із проблем сільського господарства, аграрної біографістики.

Віктор Анатолійович бере активну участь у створенні державних законодавчих актів та нормативно-регламентуючої документації для головних бібліотек територіальних сільськогосподарських об'єднань. Під його науковим керівництвом розроблено й затверджено кілька концепцій із інформатизації та розвитку вітчизняних бібліотек (у т. ч. сільськогосподарських). Одна з цих концепцій схвалена профільним комітетом Верховної Ради України і чекає на своє затвердження.

Широко відома журналістська та публіцистична діяльність В. Вергунова. Цикл його робіт «Проблеми української історії в контексті досліджень європейської інтеграції» отримав премію імені М. С. Грушевського НАН України (2009).

За багаторічну сумлінну працю Віктор Анатолійович нагороджений численними державними і недержавними відзнаками як вчений, організатор науки, громадянин.

Широко бажаємо Віктору Анатолійовичу міцного здоров'я, творчої наснаги та нових звершень на науковій і бібліотечній ниві. Нехай здійсниться його заповітна мрія: щоб Україна – найбільша аграрна країна Європи – мала, нарешті, Національну сільськогосподарську бібліотеку, щоб життєвий вибір ювіляра і надалі відповідав словам Хосе Луї Борхеса «І уявив собі я рай, що схожий на бібліотеку».

**Т. Дерлеменко,
В. Дерлеменко**

¹ 3 січня 2010 р. – Національної академії аграрних наук України.